

Wilders op z'n best.

Een onderzoek naar de perceptie van Wilders in de media.

Master thesis Media en Journalistiek.

Sietse Hellinga

Erasmus School of History, Culture and Communication.

Erasmus Universiteit Rotterdam.

Begeleider: Dhr. C. Aalberts.
Tweede lezer: Dhr. M. Verboord.
Studentnummer: 291701
E-mail: shellinga@live.nl
Datum: September 2011

Voorwoord:

September 2011.

Na het behalen van mijn eerste en enige onvoldoende van het jaar bij meneer Aalberts zag ik op tegen de ophanden zijnde samenwerking met deze docent voor deze scriptie. Uiteindelijk bleek alles anders te gaan verlopen. De bijeenkomsten waren uitermate aangenaam, de samenwerking verliep soepel en commentaar van Aalberts bleek (soms) hard, maar was effectief. Uiteindelijk is het resultaat er, al is het na de beoogde deadline. De term deadline heeft gedurende dit schrijven een bittere bijmaak gekregen, mede daardoor is het niet binnen de beoogde tijdspanne afgekomen. Sommige dingen zijn niet te sturen, andere vereisen doorzettingsvermogen. Dankzij dat laatste ligt het resultaat voor u.

Mijn dank gaat uit naar iedereen die heeft meegeholpen bij het realiseren van deze thesis, aan iedereen die me gesteund heeft en iedereen die steeds weer het geduld heeft opgebracht me te helpen en te ondersteunen. Bedankt.

Inhoudsopgave:

Hoofdstuk 1 Inleiding.	5
1.1 Rechts door de jaren heen	5
1.2 Aanleiding	6
1.3 Relevantie	7
1.4 Vraagstelling	8
1.5 Opbouw	9
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	10
2.1 Introductie	10
2.2 Populisme	11
2.2.1 Kenmerken van populisme	12
2.2.2 Definities van populisme	13
2.2.3 Populisme in Nederland	15
2.3 Media	18
2.3.1 Veranderende rol van de media	18
2.3.2 Personalisering	20
2.3.3 Adviseurs en spindoctors	23
2.4 Kwalitatief publieksonderzoek	24
2.4.1 Cultural studies en mediastudies	25
2.4.2 Kwalitatief publieksonderzoek	26
2.4.3 Klassiek perceptieonderzoek	27
2.4.4 Conclusie	28
2.5 Samenvatting	29
Hoofdstuk 3 Methode	30
3.1 Inleiding	30
3.2 Werken met focusgroepen	30
3.3 Respondenten	32
3.4 Procedure	33

3.5 Vragen en fragmenten	34
3.6 Analyse	37
Hoofdstuk 4 Resultaten	39
4.1 Inleiding	39
4.2 Hij durft het te zeggen	43
4.3 Pim Fortuyn	45
4.4 Wakker schudden	48
4.5 Kern van Waarheid	49
4.6 Poneren van stellingen	51
4.7 Geen discussie	52
4.8 Theatraal	54
4.9 Beledigend	56
4.10 Stemmen winnen	59
4.11 Geen tegenspraak op tv	62
4.12 Uit de weg gaan van journalisten	64
4.13 Het tonen van zijn menselijke kant	70
4.14 Ongemakkelijk	71
Hoofdstuk 5 Conclusie	72
5.1 Inleiding	72
5.2 Samenvatting	74
5.3 Discussie	77
5.4 Verder onderzoek	77
Literatuur	78
Audiovisueel	79

Hoofdstuk 1.

Inleiding

1.1 Rechts door de jaren heen.

De naam Janmaat wekt bij velen geen positieve associaties op. Sterker nog, Hans Janmaat wordt gezien als een rechts-extremist die na zijn verkiezing in 1981 in de Tweede Kamer op veel tegenstand kon rekenen en op een boycot van de media. Het verzet tegen hem was zo hevig dat vergaderingen werden verstoord door protesterende menigten, Kamerleden weg liepen als hij sprak en zijn vrouw een been verloor toen demonstranten het hotel, waar de partij vergaderde, in brand staken. Janmaat werd vooral gehaat door zijn uitspraken over de massa immigratie en zijn twijfels over de multiculturele samenleving. Vooral de uitspraak vol is vol stuitte op veel weerstand. Toch was zijn kritiek milder dan veel geluiden die vandaag de dag gemeengoed zijn geworden. In een uitzending van *Zendtijd voor Politieke Partijen* in mei 1992 zegt Janmaat: ‘Ons is nooit gevraagd of wij onze samenleving wilden veranderen in een multiculturele’ en ‘onder die immigranten bevinden zich ook criminelen die zich hier vestigen om uitsluitend criminele handelingen te verrichten.’ (Janmaat, 1992). Uitspraken die toentertijd op veel verzet stuitten, maar vandaag de dag veel minder zouden opvallen.

Er is sinds Janmaat binnen de politiek veel veranderd, maar voor rechtse geluiden is steeds meer plaats gekomen. Vandaag de dag lijkt Janmaats positie te zijn ingenomen door Geert Wilders, die wellicht net zo expliciet is in zijn strijd tegen de islam als Janmaat was tegen immigratie. Ook Wilders wordt in de media gehekeld en binnen de Tweede Kamer stuit zijn aanwezigheid op verzet. Maar waar de media Janmaat boycotte begin jaren '90, zo dol lijken ze op Wilders. De rechtszaak die tegen hem is aangespannen werd breed uitgemeten in de pers en twijfels rond de integriteit van zijn Kamerleden was een veel besproken onderwerp. De media zijn wat dat betreft veranderd in hun keuze deze politiek te verslaan in plaats van te boycotten. Het is wonderlijk dat Wilders naast zijn standaardoptredens in de media, zoals live debatten en uitzendingen vanuit de Tweede Kamer, niet politiek inhoudelijk wil reageren in programma's waarin hij te gast is. Wilders weigert uitnodigingen voor allerlei programma's waar andere politici met hem in discussie willen gaan, zoals *Pauw en Witteman*.

De programma's waarin Wilders wel optreedt lijken meer op een charme offensief van uit Wilders dan op een politicus die zijn standpunten komt verdedigen. Iets dat voor Janmaat in zijn tijd niet mogelijk was, die werd uitsluitend negatief in beeld gebracht. Wilders lijkt zijn mediaoptredens zorgvuldig te kiezen en kritische vragen of tegengeluiden tactisch te mijden.

Opvallend is dat in de hedendaagse politiek eigenlijk alle uitspraken die Janmaat vroeger deed niet eens meer zo extreem klinken. Aan de multiculturele samenleving wordt vandaag de dag openlijk getwijfeld en wordt door minister Verhagen zelfs bestempeld als 'mislukt' (Algemeen Dagblad, 2011). Dit zijn uitspraken die Janmaat begin jaren '90 ook deed. Er is in de periode tussen 1981 en 2011 blijkbaar zoveel veranderd dat er nu openlijk kan en mag worden gesproken over dit soort vraagstukken. Janmaat heeft een tijd lang geen opvolging gehad, tot Pim Fortuyn in de politiek kwam. Ook Fortuyn legde de vinger op immigratievraagstukken en had openlijk kritiek op de gevestigde orde, maar kreeg lang niet zo veel verzet tegen zich als Janmaat en werd zelfs in vrij korte tijd mateloos populair. Na Fortuyn kwam nog Rita Verdonk en nu lijkt Geert Wilders de belangrijkste rechtse politicus in de Tweede Kamer (Lucardie, 2007: 178). Wilders die in zijn beleid wat betreft de islam een stuk harder is in zijn uitspraken dan Janmaat ooit geweest is.

1.2 Aanleiding

Het medialandschap en het politieke klimaat lijken zo veranderd dat rechtse politici als Wilders de mogelijkheid hebben om zich als gewone man in de media te kunnen profileren. De vraag die daarbij opkomt is hoe mensen reageren op deze optredens en in hoeverre dit bijdraagt aan de steun onder de bevolking voor Wilders. Doorziet men zijn bedoelingen om zijn beeld positief bij te stellen, of werkt het tonen van zijn menselijke kant juist averechts? In een tijd waar de toevoeging leuk belangrijker lijkt te zijn dan het partijprogramma van een politicus, is het van het grootste belang om positief in het nieuws te verschijnen. 'Die leuke van...' is voor veel kiezers genoeg om er vervolgens op te stemmen (Zijderveld, 2009: 49).

Door deze verandering in stemgedrag is het van het grootste belang om op een goede manier in de media te verschijnen. Als mediastrategen voor politici bedenken waar wanneer op te treden en met welke gasten in welk programma, dan zullen zij daar ongetwijfeld een wel doordachte bedoeling mee hebben. In een politiek tijdperk waarin het optreden in de media als

belangrijkste factor wordt gezien voor succes tijdens verkiezingen (Molenbeek & Aalberts, 2010) lijkt deze strategie van groter belang dan ooit. Molenbeek en Aalberts beschrijven een optreden van Ella Vogelaar bij *GeenStijl*, waar zij geen antwoord weet op vragen van de interviewer en zich zwijgend door hem laat achtervolgen. Dit optreden leidde tot veel kritiek en Vogelaars carrière is mede hierdoor onder zware druk komen te staan (2010: 11). Dit is slechts een voorbeeld van hoe een optreden grote gevolgen kan hebben voor een politicus en diens carrière. Goed in de media verschijnen lijkt daarom belangrijker te zijn dan ooit en Wilders vormt hier geen uitzondering op. Zijn optredens zijn weldoordacht en van tevoren afgesproken en zijn regelmatig politiek weinig inhoudelijk. Het lijkt er op dat hij dit met een bewuste insteek doet.

Als boodschappen op een bepaalde manier geregisseerd worden met een zeker doel en de boodschap wordt anders ontvangen door kijkers, gaat er blijkbaar iets niet goed. Het is lastig te voorspellen hoe mensen reageren op bepaalde uitlatingen en in het geval van Wilders zullen hier dan ook behoorlijk uiteenlopende reacties op komen. Maar doorzien mensen de strategie en mist deze daarom zijn doel? Of ziet men werkelijk de goede kanten van Wilders en wekken zijn optredens sympathie op? Hoe mensen hierop reageren kon ik niet inschatten en daarom ben ik het ze zelf gaan vragen. In groepsgesprekken ben ik gaan onderzoeken hoe verschillende groepen reageren op het zogenaamde charme-offensief dat Wilders via de media uitdraagt. Naar aanleiding van die nieuwsgierigheid is dit onderzoek tot stand gekomen.

1.3 Relevantie

Geert Wilders lijkt niet meer weg te denken uit het hedendaagse politieke debat en heeft met 24 zetels zijn intrek gedaan in de Tweede Kamer. Toch lijkt niemand zich te verbazen over het feit dat Wilders weigert in televisieprogramma's inhoudelijke gesprekken te voeren over zijn gevoerde beleid. Wanneer iemand binnen de Kamer standpunten inneemt zoals Wilders, lijkt het niet meer dan logisch dat men daar op zijn minst een verklaring voor wil hebben, of in ieder geval een verantwoording. Deze verantwoording vindt grotendeels via de media plaats, maar Wilders doet daar maar zeer beperkt aan mee. Naar de reacties op zijn relatief weinig inhoudelijke mediaoptredens bestaat voor zover bekend tot op heden geen onderzoek. Het geen verwonderlijk is omdat het op zijn minst een opmerkelijke strategie is.

Niet langer hebben de media een volgende rol in de politiek en brengen zij wat er aangeleverd wordt vanuit Den Haag naar de burger. De media nemen juist een steeds actievere rol in als waakhond van de democratie (Van Zoonen, 2002: 64). De LPF van Pim Fortuyn werd in de hoogtijdagen in de media veelvuldig negatief in beeld gebracht, Fortuyn zelf sprak zelfs over demonisering van zijn persoon in de media. Toch werd zijn partij met een recordwinst van 26 zetels verkozen in de Tweede Kamer in 2002. Ook Wilders ligt regelmatig onder vuur in de media, en ook hij boekte een enorme overwinning met zijn PVV. Werkt persoonsgerichte media-aandacht dan averechts, of hebben deze politici zo'n sympathiek voorkomen dat wat zij ook zeggen, het publiek desalniettemin toch op ze stemt?

1.4 Vraagstelling

Zoals hier boven beschreven roepen de media-optredens van Geert Wilders bij mij de vraag op hoe deze bij verschillende groepen mensen zouden worden ontvangen. De vraag die daarbij naar boven komt is dan ook: hoe reageren verschillende groepen burgers op gepersonaliseerde boodschappen over Geert Wilders? Immers, als een boodschap is bedoeld voor een selecte groep lezers, kunnen verschillende mensen een verschillende interpretatie van dit bericht hebben. Het lijkt erop dat Wilders met zijn optredens in bepaalde programma's een bepaalde groep mensen wil bereiken en deze tracht te overtuigen van het feit dat hij de eerder genoemde leuke man is (Zijderveld, 2009: 49). Door deze beelden te tonen aan verschillende groepen mensen wil ik er achter komen wat de verschillende reacties zijn van deze groepen. Daarmee luidt de onderzoeksvraag: *'Hoe geven verschillende groepen burgers betekenis aan gepersonaliseerde media-optredens van Geert Wilders?'* Met deze vraag kon ik een onderzoek opzetten en de meningen van verschillende mensen gaan onderzoeken.

1.5 Opbouw.

In hoofdstuk 1 allereerst een overzicht van de gebruikte onderwerpen uitgelegd aan de hand van bestaande literatuur. Het theoretisch kader in hoofdstuk 2 omvat alle belangrijke begrippen die in deze thesis centraal staan. In hoofdstuk 3 staat de methode centraal. Het doen van onderzoek en de gebruikte groepen worden toegelicht. Hoofdstuk 4 richt zich op de

resultaten van het onderzoek. In dit hoofdstuk worden verschillende groepen vergeleken en de resultaten van het onderzoek beschreven. Ten slotte wordt in hoofdstuk 5 de hoofdvraag beantwoord en is er een slotwoord.

Hoofdstuk 2

Theoretisch kader

2.1 Introductie.

In dit onderzoek staan enkele begrippen centraal. In dit hoofdstuk zal ik aan de hand van literatuur verduidelijken wat deze begrippen omvatten. Om te onderzoeken hoe personen reageren op beelden populistische politici is het van belang allereerst uiteen te zetten hoe het populisme zijn oorsprong vindt in Nederland. Wilders en Verdonk lijken politici die pas enkele jaren hoge ogen gooien in Den Haag, maar zij hebben een lijst met minstens net zo excentrieke en uitgesproken voorgangers. Het begrip populisme is zelf lastig te definiëren (Zijderveld, 2009: 40). Verschillende definities omvatten steeds andere aspecten en er lijkt niet een echte alles omvattende, sluitende definitie te vinden. Door verschillende definities te analyseren en te vergelijken zal ik trachten meer duidelijkheid te creëren over dit begrip.

Populisme zou niet kunnen bestaan zonder media. Deze spelen dan ook een belangrijke rol in dit onderzoek. Het gaat immers over de manier waarop mensen verschillend reageren op beelden uit de media. Niemand ontkomt aan de stroom media die dagelijks op ons afkomt. De media hebben sinds de jaren '60 van de vorige eeuw een enorme verandering ondergaan (Van Zoonen, 2002). Media kunnen niet zonder politiek en omgekeerd gebruikt de politiek de media ook als podium om zichzelf te manifesteren. Populisten lijken de media te bespelen op een unieke manier: waar politici van bestaande partijen voorzichtig moeten zijn met hun uitspraken, zich moeten verantwoorden tegenover een achterban en onder druk staan van adviseurs en spindoctors, zijn zij onbeperkt in hun vrijheid van spreken. Populisten kunnen vrij doen en laten en vooral zeggen wat ze willen. De effecten hiervan werden zichtbaar gemaakt toen Fortuyn in een live debat na de gemeenteraadsverkiezingen van 2002 de directe confrontatie aan ging met Melkert en dat betekende het einde van de politieke loopbaan van laatst genoemde (Wansink, 2004).

2.2 Populisme.

2.2.1 Kenmerken van populisme.

Populisme laat zich niet gemakkelijk omvatten in een sluitende definitie (Zijderfeld, 2009: 40). Er zijn veel aspecten die onder de noemer populisme kunnen vallen, maar er lijken een aantal terug te keren in veel definities.

Ten eerste het gevoel van een verschil tussen het volk en een elite. Het gevoel dat er een afstand bestaat tussen de volksvertegenwoordiging en het volk en dat deze vertegenwoordiging niet te motiveren is tot verandering. ‘De schuld ligt niet bij Henk en Ingrid. De schuld ligt bij de linkse elites die denken dat de wereld er uitziet als Woodstock’ stelt Wilders in het Partijprogramma van de PVV (Wilders, 2010: 7). Populisten stellen zich over het algemeen op als ware democraten. Het zijn eenlingen zonder politieke partij waar zij verantwoording aan moeten af leggen en kunnen daardoor uitspraken doen die politici, die aan een partij zijn verbonden, nooit zouden kunnen of mogen doen. Koekoek was de eerste politicus die zich duidelijk profileerde als een vertegenwoordiger voor een bepaalde groep. Zijn Boerenpartij richtte zich specifiek op de belangen van boeren en Koekoek was de voorman die dat in Den Haag ging bewerkstelligen (Van Rossum, 2010).

Een tweede punt dat veel populistten gebruiken is het inspelen op angst en onvrede. Dit kan onvrede zijn over de uitkomsten van politiek, zoals Fortuyn liet zien, of angst voor verandering, voor het aantasten van het eigene. Populisme speelt in op de onderbuikgevoelens van de samenleving. Zaken die triviaal zijn worden keihard onderuit gehaald en vooral openlijk kritiek leveren op het bestaande bestel lijkt een uitgelezen manier voor populistten om zich te profileren. Wilders ziet hulp aan het buitenland als ontoelaatbaar wanneer er in eigen land bezuinigd moet worden en uit dan ook openlijk felle kritiek op de subsidie aan de Antillen. Het gaat niet alleen om het benoemen van het probleem, maar het ook op een spectaculaire manier brengen helpt bij veel populistten hun standpunten te versterken. Daadkracht is een veel gehoorde term bij populistten. Vooral Verdonk drong aan op een daadkrachtige politiek, die zich opstelde om alles voor het volk te doen. Zij beloofde belastingverlaging, strafverhoging en referenda. Ze zegt: ‘Wat je ziet is wat je krijgt en ik doe wat ik beloof’ als een van de vele one-liners die Verdonk tijdens haar campagne voor TON gebruikt (Remarque, 2006: ¶12). Zij benadrukte haar daadkracht en het tekortschieten van het huidige kabinet daarin.

Het derde punt is het uiten van kritiek en het aanwijzen van een schuldige. Populisten hebben over het algemeen een punt waarop wordt doorgedaan. Janmaat en Wilders kozen als speerpunt in hun partijprogramma voor de massa immigratie, Fortuyn hamerde op de mislukking van het beleid van de paarse kabinetten. Het aanwijzen van een schuldige lijkt voor populistten een belangrijk punt voor het voeren van verdere politiek. Het wordt het speerpunt van het partijprogramma en komt steeds terug. Passend bij deze schuldige is het constant refereren aan de nationale identiteit, het trots zijn op Nederland en het benadrukken van de eigen normen en waarden en hoe deze punten bedreigd worden door de aangewezen schuldenaar. Wilders ziet Nederland verworden tot een moslimstaat, ‘het CDA dat tegenwoordig staat voor Christenen Dienen Allah’ zegt hij in een Kamer debat in 2009 en ziet de islam als een directe bedreiging voor de Nederlandse cultuur (Wilders, 2009).

Deze drie punten lijken de belangrijkste fundering voor populistten waarmee ze zich onderscheiden van niet populistische politici. Alle genoemde populistische politici verschillen natuurlijk in partijprogramma en opvattingen (Verdonk had het idee een partijprogramma te schrijven samen met iedereen op internet, omdat iedereen kon bijdragen middels suggesties via de TON site). Toch zijn deze drie punten terug te vinden in alle definities over populisme en zijn het opvallende punten die in alle Nederlandse populistten te herkennen zijn. Van Koekoek tot Wilders, ze hebben allemaal commentaar op de zittende politiek, er wordt ingespeeld op onderbuikgevoelens en onvrede en er wordt een schuldenaar aangewezen voor deze problemen.

2.2.2 Definities van populisme.

Populisme is een vaag, onafgebakend begrip (Zijderveld, 2009: 40). Er zijn verschillende definities van te vinden, onder andere van Van Rossum (2010: 21) die het treffend beschrijft als ‘(...) het onkruid dat groeit in de kloof tussen de belofte en de werkelijkheid van de democratie’. Treffend omdat het goed weergeeft waar het populisme haar populariteit vandaan haalt. De kloof die Van Rossum (2010: 21-24) noemt is niet alleen de teleurstelling over de uitkomst van politieke besluitvorming of het vermeende tekort aan daadkracht, maar ook de afstand die ontstaat tussen burgers en politici. Van Rossum concludeert verder dat een belangrijk begrip in het populisme het gevoel is een eenheid te vormen met het volk dat dezelfde achtergrond met elkaar deelt. De nationale identiteit is daarbij het sleutelwoord en

iedereen die deze niet deelt wordt gezien als de gevreesde ander (2010: 24). In dit perspectief is populisme vooral gestoeld op angst voor anderen, en niet onbelangrijk, het idee dat populistische werkelijke democratie zullen brengen. Dat wil zeggen dat populistische zich voordoen alsof zij boven de bestaande politici uit stijgen en het volk, een homogene massa, de macht willen teruggeven.

Taggart, die in zijn definitie benadrukt dat populisme ontstaat door onvrede, 'crisis' en van tijdelijke ('episodic') aard is, beschrijft het als volgt:

'A reaction against the ideas, institutions and practices of representative politics which celebrates an implicit or explicit heartland as a response to a sense of crisis; however, lacking universal key values, it is chameleonic, taking on attributes of its environment, and, in practice, is episodic' (2000: 5).

Deze definitie heeft zeker een aantal goede punten. Het gevoel van het 'heartland' dus vaderland zoals Van Rossum (2010: 21) ook noemt en daarbij het gevoel van crisis. Dit gevoel van crisis is voor veel populistische een belangrijk thema. In zijn boek *'De Puinhopen van acht jaar Paars'* (2002) uit Fortuyn felle kritiek op de paarse coalitie, die Nederland in een diepe crisis had doen zakken. Op de website van de PVV wordt een filmpje vertoond waarin de massa immigratie als grootste dreigement voor Nederland wordt gezien en een doemscenario geschetst over de toekomst van Nederland als er niet snel ingegrepen wordt.

Achterberg en Houtman gebruiken in hun beschrijving van het populisme vooral onvrede over 'de kloof tussen de politiek en de gewone man', 'zakkenvullende elitaire plucheplakkers' en 'angst voor het niet-eigene' (2009: 4). Zij beschrijven het ongenoegen dat onder burgers bestaat over geldverslindende ambtenarij en over de toestroom van vreemdelingen naar Nederland. De door Achterberg en Houtman (2009: 4) genoemde kloof tussen politiek en burger wordt vooral door Verdonk gebruikt in haar campagne. Zij pleit voor een directe democratie, voor referenda en stelt zich op als werkelijke volksvertegenwoordiger die niet wordt beïnvloed door bestaande politieke regels. 'Niet links, niet rechts, maar recht door zee' is in Verdonks verkiezingscampagne een veel gehoorde slogan (Remarque, 2006: ¶2).

Fortuyn hamerde vooral op het punt van wat Achterberg en Houtman (2009: 4) als 'plucheplakkers' beschrijven. Hij was van mening dat de paarse kabinetten belangrijke ingrijpende beslissingen niet durfden te nemen en conflicten werden ontweken om zo de verkregen positie in de Kamer te kunnen behouden (Wansink, 2004: 96). De politiek was te veel bezig met het in stand houden van gevormde kabinetten en verloor daarbij uit het oog

wat werkelijk belangrijk was, of wat Fortuyn vond dat belangrijk was. Ook Verdonk zegt in haar politieke programma dat het huidige politieke bestel tot weinig in staat is en benadrukt dat zij haar beloftes zal waar maken en niet zal zwichten voor compromissen, maar de confrontatie zal opzoeken en haar wil door zal zetten. 'Ik doe wat ik zeg. Afspraak is afspraak. Ik durf duidelijk te zeggen waar het op staat, problemen te benoemen en die ook op te lossen.' Stelt Verdonk, hiermee haar daadkracht bevestigend (Remarque, 2006: ¶13).

In de beschrijving van Achterberg en Houtman (2009: 3-4) zijn vooral 'elite' en 'gewone man' belangrijke begrippen die zijn terug te vinden in de politieke standpunten van Wilders. In toespraak in de Tweede Kamer in 2009 heeft Wilders het over de linkse elite. In het partijprogramma van de PVV schrijft hij hier over in het voorwoord: 'Staan we machteloos? Moeten we lijdzaam toezien hoe alles dat ons dierbaar is vernacheld wordt door een losgeslagen elite?' (Wilders, 2010: 5). Tevens refereert hij constant naar Henk en Ingrid (de gewone man) als slachtoffers van de hedendaagse beleidsvoering en als hoeksteen van de samenleving. Zij vallen ten prooi aan gelukszoekers die naar Nederland komen om hier misbruik te maken van ons sociale voorzieningenstelsel, waar Henk en Ingrid vervolgens voor moeten betalen. Als dank voor deze betaling krijgen zij criminaliteit en een moskee terug. 'Onze trots waar Nederlanders met overtuiging decennialang een gedeelte van hun salaris aan hebben overgemaakt, de verzorgingsstaat, is geworden tot een magneet voor gelukszoekers uit islamitische landen. Niet meer een schild voor de zwakken, maar een afhaaloket voor onevenredig veel lanterfantende moslimimmigranten. Henk en Ingrid betalen voor Ali en Fatima' (Wilders, 2010: 13).

'Door de schuldenaar collectief met de vinger te wijzen, creëert het volk de illusie weer greep te krijgen op zijn lotsbestemming' schrijven Abts en Kochuyt (2010: 15) in hun beschrijving van populistische politici. Zij onderscheiden twee soorten zondebokken die in de hedendaagse samenleving door populisten in veel gevallen worden aangewezen. Als eerste benoemen zij de marginale minderheden als doelwit voor populistische politici. Deze zijn makkelijk tot doelwit te maken omdat zij altijd een minderheid vormen en dat geeft een gevoel van macht bij populisten. Voorbeelden hiervan zijn immigranten, gehandicapten of homo's. In Wilders' politiek lijkt deze zondebok vrij eenvoudig aanwijsbaar: de moslim-immigranten. Als tweede zondebok benoemen Abts en Kochuyt (2010: 15) politiek leiders. Het afzetten tegen politici die vast lijken te houden aan oude tradities, niet naar het volk luisteren of hun macht misbruiken zijn een andere goede boosdoener

2.2.3 Populisme in Nederland.

De eerste Nederlandse populist is boer Koekoek die in 1963 met zijn Boerenpartij in de Tweede Kamer komt. Hij wordt door zijn collega's niet erg serieus genomen en zijn politieke loopbaan is dan ook van korte duur. Toch is dit het begin van een stroming die tot de dag van vandaag niet meer verdwenen is uit de Kamer. Koekoek is de eerste die zich namens een bepaalde groep uit de samenleving in de Tweede Kamer opstelt. Hij wordt gezien als gezant van de Nederlandse boeren om de belangen van deze groep te behartigen. Een directe gezant dus, een ware democraat. Het is voor het eerst dat iemand zich zo opwerpt voor een bepaalde groep. Hij benadrukt de afstand tussen boeren en de politiek en wil er zelf voor zorgen dat deze afstand verdwijnt. Na Koekoek is het enige tijd stil en zijn er geen populistische geluiden te horen in de Nederlandse politiek (Van Rossum, 2010).

Pas in de jaren '80 komt Janmaat op met zijn partij de Centrum Democraten (CD) (Van Rossum, 2010). Janmaat uit in 1992 als eerste kritiek op het immigratievraagstuk en stelt dat met de aanhoudende instroom van vreemdelingen ook criminele immigranten de weg naar Nederland vinden. Een uitspraak die vandaag de dag op weinig verzet zou stuiten, maar in die tijd voor veel commotie zorgde. Zoveel zelfs dat hij werd geboycot in de media en in de Kamer niet serieus werd genomen door de andere leden. De CD kenmerkt zich in eerste instantie door kritisch te kijken naar het vigerende beleid. Speerpunt van het beleid is discriminatie van Nederlanders doordat ongevraagd de samenleving wordt veranderd door massa immigratie. Janmaat stelt dat de Nederlander nooit is gevraagd of zij een multiculturele samenleving ambieerde en ziet het ongevraagd ontstaan ervan als discriminatie van Nederlanders. Daarnaast worden verschillende politici bekritiseerd en worden er vraagtekens gezet bij het beleid van toenmalig minister-president Lubbers (Janmaat, 1992). Het is in grote lijnen de blauwprint voor veel populistische bewegingen na de CD. De CD voldeed in grote lijnen aan alle drie de bovengenoemde punten van populisme: afzetten tegen de bestaande elite, het twijfelen aan de vigerende politiek en het benoemen van problemen en een schuldige.

Janmaat had echter veel tegen: hij was weinig charismatisch en deed uitspraken die geen aansluiting vonden bij het publiek. Van Rossum beschrijft Janmaat als 'een mislukte eenling die te vroeg kraaide' (2010: 18). Dit omdat het immigratievraagstuk in die tijd nog niet werd gezien als problematisch en commentaar op immigranten werd afgedaan als racisme.

Pas met de komst van Fortuyn lijkt Nederland definitief klaar voor populisme. Fortuyn wordt wel charismatisch gevonden, is een uiterst sterk spreker met een goed doordacht partijprogramma. Hierdoor vindt hij aansluiting bij veel mensen en zijn belofte de nieuwe minister president van Nederland te worden lijkt geen loos dreigement. Fortuyn kraait wel op tijd en wordt in korte tijd mateloos populair. Hij wordt niet alleen door zijn charisma populair. Hij blijkt een politiek strateeg die op het juiste moment zijn intrede maakt in de politiek (Wansink, 2004).

Daarnaast speelde Fortuyn slim in op de groeiende onrust tussen allochtonen en autochtonen in Nederland. Na de aanslagen van 11 september in New York en Washington waren spanningen opgelopen tussen autochtone Nederlanders en vooral moslimimmigranten. Het werd pijnlijk duidelijk dat de immigratie, jarenlang een verzwegen onderwerp, was mislukt. Van beide kanten, zowel van moslimorganisaties als in de Nederlandse politiek, werd snel duidelijk dat dit vraagstuk belangrijker was geworden dan ooit te voren. Wat dat betreft kreeg Fortuyn de aandacht voor deze problematiek in zijn schoot geworpen, ook al werd dit probleem ruim 15 jaar eerder al door Janmaat gezien. Er mocht kritisch gekeken worden naar de immigratie en Fortuyn wist ook hier slim op in te spelen. Hij betrok de problemen die paars had veroorzaakt door in het immigratievraagstuk en stelde dat wij eerst de eigen problematiek moesten oplossen voordat wij nieuwe Nederlanders konden verwelkomen. Daaraan toevoegend dat ook immigratie veel geld kost en het beleid van de LPF stond voor matiging van de uitgaven. Er mocht geen gulden uitgeven worden voordat deze verdiend was (Wansink, 2004: 105-109).

Naast dit punt op de agenda was Fortuyn een schoolvoorbeeld voor populisme: hij schilderde de gevestigde politiek af als een elite die consensus verkoos boven daadkracht en die bovendien problemen in de samenleving niet adequaat had aangevoeld en aangepakt. Hij zette zich af hiertegen en wilde opkomen voor de burger en diens prioriteiten op de politieke agenda. Vooral veiligheid en het bestrijden van criminaliteit was voor veel Nederlanders een belangrijk punt. Ondanks dat het budget voor politie tijdens de paarse kabinetten was gegroeid was de criminaliteit gestegen. Dit punt, van verhoogde budgetten maar teruggelopen service, zag Fortuyn terug in de gehele zorgsector en dat werd dan ook zijn belangrijkste statement. Hij zette zich in voor minder bureaucratie en een meer volgens bedrijfsmatige regels geordende zorgsector (Wansink, 2004: 90).

De problematiek die Fortuyn aan het licht bracht bleek geen inhoudloze kritiek, maar bleek pijnlijk genoeg waarheid. Als voorbeeld noemt Wansink (2004: 119) de affaire rond

smokkelaars van cocaïne op Schiphol. Smokkelaars met minder dan een halve kilo werden met een dagvaarding naar huis gestuurd en pas boven de anderhalve kilo werd er (soms) serieuze actie ondernomen. Deze affaire bracht grote misstanden binnen de politie aan het licht, waardoor Fortuyn's kritiek op het beleid geen loos alarm bleek. Toch was dit een van de vele sectoren waar het vanaf 1994 slecht ging. 'Op voorzieningen als onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer en politie per 10.000 inwoners (...) behoorde Nederland tot de hekkensluiters in Europa' (Wansink, 2004: 121). Dit geeft aan dat er ernstige misstanden waren in het Nederlandse zorgstelsel en Fortuyn wist dit heel goed aan het licht te brengen.

Na zijn dood in 2002 wordt populisme in Nederland overgenomen door Rita Verdonk en Geert Wilders. In Rotterdam blijft Leefbaar een grote speler in de lokale politiek. Verdonk blijkt al vrij snel geen serieuze speler te zijn en haar partij krijgt geen zetels in de verkiezingen van 2010. Wilders daarentegen behaalt een grote winst en komt als derde partij in de Tweede Kamer. Opvallend is dat Wilders veel van Fortuyn's kritiek in principe overneemt. Zo is er nog altijd het bekritisieren van de hedendaagse politieke elite. Wilders stelt in 2009 in de Tweede Kamer dat '(...) van de les die Fortuyn ons heeft geleerd' weinig meer is terug te vinden in de politiek en dat consensus weer de overhand heeft gekregen (Wilders, 2009). Ook het immigratiebeleid en de veiligheid hebben bij Wilders absolute prioriteit. Populisme heeft een serieuze plaats veroverd in de Nederlandse politiek en lijkt niet snel meer te verdwijnen (Achterberg, 2008: 9).

2.3 Media.

2.3.1 Veranderde rol van de media.

In klassieke mediatheorieën worden over het algemeen vier functies aan de media toegeschreven. De informatie-, opinierings-, expressie- en de kritiekfunctie. In de afgelopen jaren is daar een andere functie bij gekomen, de rituele functie. Doordat in het verleden de samenleving was opgedeeld in verschillende zuilen, waartoe een persoon behoorde op basis van geloof of klasse, volstonden vier bovengenoemde functies van de media in die tijd (Van Zoonen, 2003: 64). Na de ontzuiling en het ontstaan van de postmoderne samenleving, waarin afkomst of religie niet langer bepalend waren voor het soort media dat iemand koos, kregen media echter ook nog een andere rol. Het werd steeds belangrijker om je met bepaalde media te kunnen identificeren op basis van persoonlijke voorkeuren. Het is in de postmoderne

samenleving belangrijk je te kunnen identificeren met een bepaalde groep. Mensen zoeken bepaalde media of specifiek bepaalde programma's en voelen zich daardoor met een groep verbonden. Voetbalfans die een wedstrijd thuis kijken zullen zich toch verbonden voelen met andere fans van die groep (Van Zoonen, 2002: 4). Op die manier is de rituele functie van de media steeds belangrijker geworden. Ook politici spelen hier op in door in bepaalde programma's te verschijnen en zich daarmee specifiek bij een bepaalde doelgroep te willen profileren.

Naast deze voorkeur van het publiek veranderde de houding van de media ook van een volgzaam naar een meer publieksgerichte. Het aanbod van media nam gedurende de jaren '90 fors toe, met uitbreiding van het aanbod op tv, via de commerciële zenders, maar ook de opkomst van nieuwe media maakte bestaande media publiekgerichter vanwege de toegenomen concurrentie (Brants in: Bardoel, e.a., 2005: 87). Deze publieksgerichtheid van de media leidde tot een toename van 'spectaculair' nieuws, waarvan men denkt dat het publiek het aantrekkelijk zal vinden.

Brants beschrijft deze verandering (In Bardoel e.a., 2005: 90-97) als volgt. Hij beschrijft de volgzaam houding van de media als 'partisan logic'. Deze 'partisan logic' gold als de manier om politiek nieuws te brengen. Wat er naar buiten kwam werd gepubliceerd en er werden verder geen vragen gesteld. Vanaf de ontzuiling verandert deze houding en gaan media meer inspelen op wat zij denken dat het publiek belangrijk nieuws vindt. De 'partisan logic' verschuift naar een 'public logic' en met de komst van meer aanbod van media verschuift deze naar waar wij ons nu bevinden in de fase van 'media logic'. In deze fase is het publiek veeleisend en is er veel aanbod vanuit de mediakant, waardoor deze concurrerend moet optreden. De fase van doorgeefluik verschuift naar een tussenpositie, waar politiek en media elkaar aanvullen. De politiek als aanbieder van nieuws en de media als podium, naar een positie waarin de media zelf kunnen bepalen wat wel en wat niet uit te zenden, hierbij kiezend voor 'spectaculair' nieuws om kijkers te trekken. Brants en Van Praag gaan in hun theorie over 'media logic' uit van een grote invloed die media hebben op de manier waarop politici worden neergezet in het nieuws (2006: 28). Journalisten bepalen immers de manier waarop iemand in het nieuws komt, met welke uitspraken en in welke context. De wisselwerking tussen media en politiek is essentieel voor beide partijen. Zonder politiek zou het dagelijks nieuws minder inhoud hebben en media hebben zich als doel gesteld kritisch te zijn over politiek. Deze functie van media is belangrijk voor het goed functioneren van een democratie. Wanneer deze functie niet kan worden vervuld en er geen vrije media bestaan zoals in dictaturen, kunnen burgers niet worden ingelicht over de werking en de uitkomsten

van politiek. Journalisten bezitten echter wel het recht onderzoek te doen naar bepaalde uitlatingen of gedragingen van politici en deze, wanneer ze niet in de haak zijn, te publiceren. Het naar buiten brengen van schandalen en misstanden is voor journalisten een gedegen wapen (Brants In: Bardoel e.a. 2005: 90).

Toch zijn journalisten niet de enigen die bepalen hoe politici in het nieuws verschijnen. Door gedegen mediatraining zijn politici in staat om de media in hun voordeel te gebruiken. Echter wanneer het bij politici aan gedegen training ontbreekt kan dat desastreuze gevolgen hebben voor de carrière van een politicus. Molenbeek en Aalberts (2010: 11) beschrijven een incident met minister Vogelaar die in het programma *GeenStijl* door verslaggever Rutger Castricum wordt ondervraagd over het al dan niet hebben van een media-adviseur. Vogelaar weigert ieder commentaar en er volgt een pijnlijke achtervolging van Castricum die vragen blijft stellen en Vogelaar die de camera tracht te ontwijken. Het fragment is uiterst pijnlijk en geeft goed weer wat de gevolgen kunnen zijn van een tekort aan mediatraining.

Vogelaar had misschien eerder moeten beginnen met haar training en was wellicht dan niet zo in verlegenheid gebracht. Bij veel politici gaat het echter veel sterker om het neerzetten van een bepaald beeld, of het scheppen van een bepaald imago van zichzelf. Zo is het uiterlijk van Wilders in alle media optredens hetzelfde: donkerblauw of zwart pak met een wit overhemd en een gekleurde das. Wouter Bos presenteerde zich juist losser door zelfs op officiële gelegenheden geen das te dragen en dat werd vervolgens veelvuldig besproken. Fortuyn droeg altijd een driedelig pak met een das met dik geknoopte strop. Het zijn voorbeelden van hoe politici willen bouwen aan een imago en dat via de media willen uitdragen. Het maakt politici herkenbaar en dat helpt bij het verkrijgen van stemmen tijdens verkiezingen (Brants & Van Praag, 1995). Het imago moet passen bij de partij en de ideologie van die partij. Bos als arbeider die liever niet teveel bij de hogere klasse wil horen en daarom geen das draagt, of Fortuyn die zich juist als zakenman wil profileren en de problemen in de zorgsector wil aanpakken met een zakelijke insteek. Het zijn voorbeelden van hoe politici zich willen profileren naar het publiek. Dit soort kenmerken lijken in de huidige politiek een steeds belangrijker rol te gaan vervullen (Aalberts, 2006: 29).

2.3.2 Personalisering.

Het voorbeeld van Vogelaar geeft aan dat de media al lang geen volgzaam karakter meer hebben, maar kritisch gebeurtenissen en politici volgen. Media zijn sinds de ontzuiling veranderd. Waar tijdens de verzuiling de media golden als schoothond van de politiek

veranderde deze naar een meer kritische waakhond. Niet langer speelden de media simpel weg door wat er vanuit Den Haag werd gecommuniceerd, maar steeds meer media gingen zich richten op het bekritisieren en betwijfelen van politici en diens besluiten. Waar media tijdens de verzuiling vooral de taak hadden om de politieke boodschap te brengen aan de eigen achterban, veranderde deze tot een steeds afstandelijker en kritischer instrument (Van Zoonen, 2002: 64).

Ook het gedrag van kiezers is sinds de genoemde ontzuiling aan verandering onderhevig geweest. Waar tijdens de verzuiling politieke partijen konden rekenen op brede steun van de eigen achterban, sinds de ontzuiling werd de stemmer geleidelijk zwevend. In het verzuilde Nederland van voor de jaren '60 was het gebruikelijk te stemmen op een partij die behoorde bij je geloof of economische achtergrond. Veel confessionele partijen moesten sindsdien het onderspit delven of fuseren en er kwam plaats voor nieuwe partijen zonder religieuze ideologie (Van Zoonen, 2002: 64). Het betekende ook dat partijen zich moesten gaan manifesteren en kiezers naar een politieke pool moesten trekken. Door deze ontwikkeling en de opkomst van tv werd het steeds belangrijker voor politici zich positief in de media te profileren. Er ontstond interesse in het uiterlijk en spreekvaardigheid van een politicus. Daarmee nam het gebruik van oneliners toe, die bij het publiek moesten blijven hangen. Steeds meer was het belangrijk om 'leuk' gevonden te worden in de media. Politici werden niet langer uitsluitend benoemd op basis van vaardigheden, maar moesten ook door kunnen als 'die leuke van...' (Zijderveld, 2009: 49). Hierdoor wordt de politieke discussie oppervlakkiger en zijn kiezers over het algemeen niet langer meer geïnteresseerd in partijprogramma's, maar gaan steeds meer af op het uiterlijk van politici. Dit is wat Aalberts (2006: 29) Amerikanisering of een toeschouwersdemocratie noemt. Het verschijnsel is afkomstig uit Amerika. Daar speelt Bill Clinton in de late-night show van Arsenio Hall een nummer op een saxofoon. Dit is opvallend omdat voor die tijd dit soort programma's geen noemenswaardige aandacht aan politiek besteedden. Het wordt vanaf dat moment *infotainment* genoemd. Enkele jaren later is deze trend ook zichtbaar in Nederland en zijn politici veelvuldig te gast in verschillende televisieprogramma's. Omdat de tv in de VS verreweg het belangrijkste en meest invloedrijke medium is, is het niet verwonderlijk dat politici via dit medium zo veel mogelijk in de publiciteit treden. Het is de ideale manier om nonchalant een bepaald imago te creëren en daarnaast ook nog een politieke boodschap te brengen (Brants & Van Praag, 1995). Deze manier van profileren is sindsdien niet meer verdwenen. Politici proberen nog altijd een bepaald imago neer te zetten en in specifieke programma's een specifieke doelgroep te bereiken.

Veel van het succes van een partij tijdens verkiezingen is daarom afhankelijk van het aantal verschijningen in de media en de manier waarop politici dit doen. Media-optredens zijn daarom uiterst belangrijk voor politici. Aan de ene kant voor het opbouwen van een goed imago om stemmen mee te winnen, aan de andere kant om toch een politieke boodschap te kunnen verkondigen.

2.3.3 Adviseurs en spindoctors.

Het is kortom, zoals hierboven beschreven, voor politici van levensbelang om goed in de media te verschijnen. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat politici mediatrainers en adviseurs raadplegen om goed om te kunnen gaan met de media. Onder druk van de partij, waardoor politici niet zomaar vrijuit kunnen spreken, moeten zij toch zorgen voor voldoende informatieverschaffing aan de media. Het gevolg hiervan is dat politici kunnen verstarren en vast komen te zitten in een stramien waar populisten lustig op in spelen. Media advies kan dan ook in sommige gevallen niet goed voor de politicus uitvallen. Want had Vogelaar er niet beter aan gedaan gewoon eerlijk antwoord te geven op de vragen van Castricum? Daarmee had zij wellicht toegegeven aan het feit dat zij media-adviseurs had geraadpleegd en media-training nodig had, maar het had waarschijnlijk voor minder gezichtsverlies gezorgd dan de situatie zoals beschreven door Molenbeek en Aalberts (2010: 11).

Een ander niet te missen verschijnsel in de hedendaagse politiek zijn spindoctors. Het uitgangspunt van veel spindoctors is om het publiek uit te leggen wat een politicus werkelijk bedoelde met bijvoorbeeld een uitspraak die slecht door het publiek wordt ontvangen. Zij stellen dat verschillende mensen boodschappen anders interpreteren en daarom een verkeerde beeldvorming kunnen hebben van een persoon. Op deze manier worden uitspraken van politici die niet goed in de smaak vallen bij het publiek, gecorrigeerd door de betekenis van de uitspraken te veranderen of op een zodanige manier uit te leggen dat het publiek het anders begrijpt. Door het imago van een politicus op deze manier te beïnvloeden hopen spindoctors dat bij het publiek een positief beeld ontstaat van een politicus en hij daarmee succes behaalt tijdens verkiezingen (Molenbeek & Aalberts, 2010). Een voorbeeld van een bekende spindoctor is die van Balkenende, Jack de Vries. De Vries verschijnt zeker in verkiezingstijd regelmatig in *De Wereld Draait Door* als commentator. Hij verkondigt dat Balkenende bijvoorbeeld bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2009 'the comeback kid' is ondanks zijn dreigende nederlaag in de peilingen (De Vries in *De Wereld Draait Door*, 2010).

Spindoctors werken over het algemeen achter de schermen en treden zelf nauwelijks in de publiciteit. Zij zijn verweven in het politieke spel en zijn op de hoogte van politieke

besluiten, maar kunnen deze ook sturen. Door het adviseren van politici kunnen spindoctors invloed uitoefenen op beslissingen en onderwerpen op de politieke agenda. Het zorgt er voor dat politici vast komen te zitten in beslissingen van de partij en hun eigen mening. Dit kan tot conflicten leiden en er voor zorgen dat politici star en weinig daadkrachtig over komen (Van Rossum, 2010). Populisten spelen hier op in. Zij hoeven immers geen verantwoording af te leggen aan een partij en hoeven zich niet te verantwoorden voor hun uitspraken. Hierdoor kunnen populistische politici zich vrijer bewegen in de media. Zij kunnen roepen wat ze willen en daardoor leveren zij vaak spectaculair nieuws op waarmee ze vervolgens weer veel aandacht genereren. Overigens lijkt de strategie van Van der Linden altijd het zelfde. Al in 2001, toen Van der Linden mediadviseur voor Fortuyn was, die toen nog lijsttrekker was van *Leefbaar Nederland* en doelbewust serieuze media meed, zoals hij nu ook Wilders adviseert serieuze media te mijden (Wansink, 2004).

Hoe populisten inspelen op de vastzittende politici wordt duidelijk aan de hand van een voorbeeld. Wanneer Fortuyn in 2002 een enorme overwinning behaalt tijdens de gemeenteraadsverkiezingen volgt er een live debat in het programma *NOS Actueel*. Aan tafel zitten de kopstukken van de belangrijkste partijen, waaronder Fortuyn en zijn politieke rivaal Melkert. Althans, Melkert komt te laat en moet aanschuiven als het gesprek al begonnen is. Het is al meteen een tegen nul voor Fortuyn die de file blijkbaar omzeild heeft. Het gesprek begint moeizaam en alle betrokkenen aan tafel kijken wat beduusd door de verpletterende overwinning van Fortuyn in Rotterdam. Laatstgenoemde zit dan ook als enige opgewekt en vrolijk aanwezig bij het gesprek. De vragen van Paul Witteman zijn direct en confronterend voor Melkert. De vraag: ‘In hoe verre feliciteert u de heer Fortuyn met zijn overwinning wanneer u hem vorige week nog asociaal noemde?’ wekt duidelijke irritatie op bij Melkert waar Fortuyn alleen maar vrolijker van lijkt te worden. Alle deelnemers met uitzondering van Melkert kunnen zich op welke manier dan ook vinden in de uitkomst van de verkiezingen. Balkenende uit zich positief en noemt de situatie ‘interessant’ en is het zeker eens met de tekortkomingen van de toenmalige regering, waar ook hij kritiek op uitte. Fortuyn deelt constant steken uit onder water richting Melkert en deze weigert om Fortuyn aan te kijken. De antwoorden van Melkert zijn ontwijkend. Het verschil wordt pas goed duidelijk als er inhoudelijk gesproken wordt over hervormingen en de falende werking van de gezondheidszorg. Melkert verdedigt standpunten die door anderen van tafel worden geveegd en Fortuyn geniet duidelijk als hij van andere deelnemers aan het gesprek op bepaalde punten gelijk krijgt. Fortuyn spreekt hier als politicus zonder zetels met een overwinning in de gemeenteraad. Dat maakt hem duidelijk los en maakt het makkelijk om zijn commentaar

vrijuit te uiten. Hij antwoordt op vragen, waar de zittende politici ontwijkende antwoorden op geven. Op de vraag wat deelnemers van het debat vonden antwoordt Melkert: ‘Het hoort erbij...’ Wat voor Fortuyn, die zit te wiebelen op zijn stoel reden is voor een laatste opmerking: ‘Ik hoop toch echt dat de heer Melkert een beetje ontdooit de komende weken.’ Tot grote woede van Melkert die steeds dieper in zijn stoel lijkt weg te zakken. Het voorbeeld illustreert de macht van ‘het vrije spreken’ van een populist. Melkert heeft een partij achter zich en ook al weet hij heel goed dat er misstanden zijn, hij mag en kan ze simpelweg niet toegeven, terwijl de bewijzen op tafel liggen. Het is typerend voor politici die middels consensus regeren en problemen niet willen erkennen. Fortuyn weet dat ook en laat in dit fragment haarfijn zien hoe het populisme in dit soort situaties een uiterst sterk middel is (*NOS Actueel*, 3 juni 2002).

2.3.4 Samenvatting.

Populisten lijken een ding gemeen te hebben: ze zetten zich af tegen het vigerende beleid en zoeken een zondebok. Deze methode vindt sinds de opkomst van Fortuyn serieus aanhang in Nederland, maar was voor die tijd van weinig serieuze omvang. De kritiek is fel doordat populistten geen verantwoording hoeven af te leggen tegenover een partij of een achterban. Dit maakt ze vrij in hun uitspraken, hetgeen andere politici belachelijk maken vergemakkelijkt. Het is ook een belangrijke manier om publiciteit te genereren, omdat nieuws- media graag berichten over sensationele gebeurtenissen, ook in de politiek.

Wilders gebruikt harde bewoordingen in de Tweede Kamer en schuwt geen confrontaties. Dat is meteen het punt waar veel populistten kritiek op hebben, het tekort aan daadkracht en het benadrukken van de elitaire houding van politici. Voor Fortuyn werkte dit uitstekend: boven beschreven discussie betekende het einde van de carrière van zijn rivaal Melkert. Dit is tevens kenmerkend voor de invloed die media hebben. Een live debat kan blijkbaar bepalend zijn voor iemands carrière, iets dat zonder het medium tv waarschijnlijk niet mogelijk was geweest.

2.4 Kwalitatief publieksonderzoek.

2.4.1 Cultural studies en mediastudies.

In Birmingham is sinds 1964 het Centre for Contemporary Cultural Studies gevestigd onder leiding van Stuart Hall. In dit centrum worden hedendaagse cultuurverschijnselen onderzocht door middel van cultuurwetenschappelijke en literatuurwetenschappelijke benaderingen. Het gaat voornamelijk om verschijnselen binnen de arbeidersklasse. In de loop der tijd is het CCCS ook andere culturele stromingen gaan onderzoeken, zoals de hogere klassen, immigranten en minderheden. De media maken steeds meer onderdeel van bepaalde culturen uit. Bepaalde klassen kunnen zich met bepaalde programma's of netwerken beter identificeren dan met andere en zullen daarom de voorkeur geven aan bepaalde zenders en programma's. Het bestuderen van media met betrekking tot cultural studies noemt men ook wel 'mediastudies' (Van Zoonen, 2002: 6).

Bovengenoemde Stuart Hall construeerde eind jaren '70 het zogenaamde encoding/decoding-model. Volgens Hall bestaat er geen objectieve werkelijkheid als het aankomt op het interpreteren van boodschappen die via de media verspreid worden. De manier waarop personen de werkelijkheid interpreteren is afhankelijk van cultuur, sekse, etniciteit en bijvoorbeeld geloofsovertuiging. Ook politieke voorkeur heeft invloed op de manier waarop iemand een bepaalde boodschap interpreteert. Ook de zender van een boodschap kan een boodschap versturen met een bepaalde interpretatie. Een simpel voorbeeld hiervan is de selectie van nieuwsitems voor een journaal. De redactie kiest het meest belangrijke nieuws en brengt dat in een bulletin eerst. Zo worden bepaalde onderwerpen belangrijk gemaakt (Van Zoonen, 2002). Voor de lezer is een boodschap daarom op veel manieren te interpreteren. Aan de ene kant is er de gecodeerde boodschap van de zender, die met het uitzenden ook al een boodschap over wil brengen en daarnaast speelt de eigen interpretatie op basis van de persoonlijke achtergrond, het decoderen, een rol.

Wanneer er gekeken wordt naar politici in de media zijn er in de traditie van dit model twee belangrijke factoren: ten eerste is er de politicus die een bepaald programma of medium kiest om in te verschijnen. Naar een tv programma dat tijdens kantoor uren wordt uitgezonden zal een ander publiek kijken dan naar een programma dat laat in de avond wordt uitgezonden. *De Volkskrant* wordt door een ander publiek gelezen dan *Trouw* etc. Hiermee codeert de zender al de boodschap en richt deze specifiek op een bepaalde doelgroep. Door dit proces wordt de boodschap al gekleurd, maar ook aangepast op het te bereiken publiek. Een politicus die verschijnt in een gezellig dag programma zal een ander gesprek aan gaan dan wanneer hij

zijn standpunten in een kritisch avond programma moet verdedigen. Ten tweede is er de lezer, of ontvanger van deze boodschap, die hier een relevante betekenis aan geeft. Of de boodschap wordt ontvangen zoals de zender hem heeft bedoeld is daarom ook maar de vraag (Van Zoonen, 2002).

2.4.2 Kwalitatief publieksonderzoek

Een van de methodes die gebruikt kunnen worden voor het uitvoeren van Mediastudies is het zogenaamde kwalitatief publieksonderzoek. Kwalitatief publieksonderzoek kenmerkt zich door kwalitatieve methodes waaronder de focusgroep. Een focusgroep bestaat uit een getrapte selectief gekozen groep respondenten. Dat houdt in dat deelnemers niet volledig random zijn geselecteerd, maar dat zij op basis van persoonlijke kenmerken en/of voorkeuren zijn geselecteerd. Het gebruik van focusgroepen is wat betreft interne validiteit erg hoog, doordat de groep zelf de discussie voert. De gespreksleider stuurt uitsluitend wanneer de groep afdwaalt van het onderwerp, als de discussie niet op gang komt of wanneer deze juist uit de hand dreigt te lopen. Op deze manier wordt het gesprek gevoerd door de deelnemers, waardoor er een minimale inmenging en dus invloed is van de gespreksleider. Naast dit voordeel sluit een focusgroep de sociale wenselijkheid grotendeels uit. In een gesprek 1 op 1 zal een respondent eerder geneigd zijn sociaal wenselijke antwoorden te geven en op die manier de resultaten van het onderzoek beïnvloeden. Wanneer respondenten vrij met elkaar in discussie kunnen gaan zullen zij elkaar uitspraken ontlokken die in een rustig gesprek niet gedaan zouden worden. En juist deze uitspraken, de argumenten die men aandraagt om de ander te overtuigen, zijn van belang in de analyse van de gesprekken. Dat zijn namelijk de uitspraken die werkelijk aangeven hoe een respondent denkt over het te bespreken onderwerp (Boeije, 2009: 60-63).

Zeker bij gevoelige onderwerpen is het van belang om het sociaal wenselijke component uit te bannen. Wanneer het gaat om bijvoorbeeld de mening over Wilders is het van belang om te zorgen dat respondenten zich daar vrij over kunnen uitlaten. Doordat voorstanders wellicht minder snel zouden toegeven dat zij op Wilders gestemd hebben of daar niet voor uit durven komen in een gesprek 1 op 1, kan het in een discussiesituatie wel gezegd worden, omdat deelnemers zich hier genoodzaakt voelen zich binnen de groep te profileren. De ‘constant comparison method’ maakt het mogelijk om uitspraken van verschillende groepen te analyseren en te vergelijken, om zo tot nieuwe theorie te kunnen komen (Boeije,

2009: 65). Wanneer er een bepaalde theorie over een onderwerp bestaat kan aan de hand van dit vooronderzoek een vraagstelling worden opgesteld. Door vervolgens uitspraken van verschillende personen in verschillende groepen systematisch te analyseren, te groeperen en te vergelijken kan worden nagegaan of de bestaande theorie aansluit bij de gevonden resultaten uit het eigen onderzoek. Daarnaast kan er gekeken worden naar hoe verschillende groepen mensen reageren op bepaalde stimuli. Dit is bijvoorbeeld voor grote bedrijven een interessante vraag: zij zijn geïnteresseerd in de manier waarop een breed publiek reageert op bijvoorbeeld reclames (Boeije, 2009). Maar ook voor sociaal onderzoek is het interessant te onderzoeken wat de verschillen in perceptie zijn. Voor dit onderzoek, waarin media-optredens van Wilders worden onderzocht, is het interessant om te kijken naar de verschillende reacties van verschillende groepen mensen.

2.4.2. Klassiek perceptieonderzoek.

Zoals hier boven beschreven constateerde Stuart Hall al een verschil in perceptie bij ontvangers van boodschappen. Ook andere onderzoekers constateerden dat boodschappen die wellicht als neutraal bestempeld kunnen worden toch heel verschillend worden opgevat.

Voorbeelden van perceptieonderzoek zijn Bourdieu (1984) en Bielby en Harrington (2008). Bourdieu (1984) deed in het begin van de vorige eeuw onderzoek naar de manier waarop verschillende groepen mensen reageerden op dezelfde afbeelding. Door foto's te laten zien aan mensen uit verschillende klassen van de bevolking heeft hij aangetoond, dat bepaalde beelden door verschillende mensen anders geïnterpreteerd worden. Hij liet foto's van bijvoorbeeld dode soldaten zien aan hoog en aan laag opgeleide mensen. Laag opgeleide mensen zagen niets dan de dode soldaat en konden op geen manier de schoonheid van het beeld waarderen. Kort gezegd zagen zij slechts de afbeelding en kon er niets 'achter' gezocht worden. Hoog opgeleide mensen daarentegen waren in staat dergelijke beelden anders te interpreteren. Zij zagen een foto van een dode soldaat als een voorstelling van al het menselijk lijden, als de wreedheid van de mens.

Bielby en Harrington (2008) deden een soortgelijk onderzoek naar aanleiding van *The Cosby Show* dat in de jaren '80 en '90 ongekend populair was. Zij ontdekte dat verschillende etnische groepen verschillende interpretaties maakten bij de succesvolle familie in de serie. Zo zagen blanke Amerikanen een voorbeeld voor alle minder geslaagde arme zwarte bevolkingsgroepen, maar zagen zwarte Amerikanen juist een voorbeeld dat alle vooroordelen

moest doen verdwijnen, namelijk dat er wel degelijk succesvolle zwarte gezinnen bestonden. Op basis van deze bevindingen kan er vanuit gegaan worden dat verschillende mensen bepaalde beelden verschillend interpreteren.

Naar aanleiding van deze bevindingen ben ik gaan onderzoeken hoe verschillende groepen in Nederland reageren op het culturele verschijnsel populisme, specifiek op Wilders. Doordat Wilders verkozen is in de Tweede Kamer moet er enig draagvlak zijn binnen de samenleving om hem te steunen. Het is kort gezegd een cultureel verschijnsel en past daarmee in de genoemde CCCS zoals hierboven beschreven.

2.4.3 Conclusie

Kwalitatief publieksonderzoek heeft zijn oorsprong in de traditie van CCCS. Het gaat immers om verschijnselen die in de samenleving spelen. In deze thesis wordt onderzoek verricht naar de manier waarop mensen reageren op bepaalde beelden. Om dit te onderzoeken is gebruik gemaakt van kwalitatief publieksonderzoek. In deze vorm van onderzoek wordt door bestaande theorie een aanname gedaan en wordt aan de hand van deze aanname tijdens het verrichten van het onderzoek nieuwe theorie ontwikkeld. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van zogenaamde focusgroepen, bestaande uit personen met verschillende achtergronden. In een discussie binnen de groep wordt gelet op de verschillende argumenten die mensen aandragen aan de hand van getoonde beelden. Deze methode is voor het onderzoeken van verschillende groepen geschikt, omdat in groepsverband mensen andere uitspraken doen dan in een individueel gesprek doordat er discussie ontstaat. Ook heeft de onderzoeker in dit soort onderzoek een neutrale houding en is daarom niet van invloed op de uitkomsten. Het populisme is niet nieuw in Nederland, maar blijkbaar wel geaccepteerd. Waar het vroeger werd afgedaan als racisme is het vandaag de dag blijkbaar zo algemeen geaccepteerd, dat een populist als derde partij in de Tweede Kamer vertegenwoordigd wordt. Dit maakt het een cultureel verschijnsel van de brede middenklasse die in eerste instantie als onderzoekseenheid gold van het CCCS. Doordat er verschillen zijn aangetoond in de perceptie van verschillende groepen door eerder onderzoek, is het interessant te kijken naar een relatief nieuw verschijnsel als het populisme.

2.5 Samenvatting.

Populisme en media lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden. Populisten gebruiken de media voor het uiteenzetten van hun standpunten, media berichten graag over populistten omdat deze gewaagde uitspraken doen en spectaculair nieuws brengen. De wisselwerking gaat echter verder dan dat. Media kunnen kritisch zijn, onderzoeken doen naar misstanden en deze aan het licht brengen of politici in een kwaad daglicht zetten. Daarnaast kunnen politici de media weren en zo berichtgeving stremmen. Door de nieuwe rol van de media, die na de ontzuiling veranderde van een volgzaam naar een waakzame functie, hebben politici nu de taak het succes van de partij te behalen door sympathiek over te komen in de media. Politiek wordt vereenvoudigd tot een persoon. Niet het partijprogramma, maar de lijsttrekker wordt het boegbeeld van een partij. Door deze ‘amerikanisering’ van politiek is het voor politici van levensbelang om goed in de media te verschijnen. Mediatraining, adviseurs en spindoctors zijn veel gebruikte middelen om dit te bewerkstelligen.

Het populisme in Nederland kenmerkt zich op drie belangrijke punten: het falen van de bestaande politieke macht, die wordt gezien als elite, het voortborduren op onvrede en angst en het leveren van kritiek op bestaande politiek en het aanwijzen van een schuldige partij. Deze punten vormen in grote lijnen de blauwdruk voor het populisme.

Populisten komen door hun uitspraken veelvuldig in het nieuws. De vraag is dan interessant, hoe de lezer of ontvanger deze boodschappen ontvangt. Zoals beschreven is er nog al wat verschil te ontdekken in perceptie van verschillende groepen mensen. Hall beschrijft de manier waarop de boodschap al van invloed kan zijn op de perceptie, die ook nog eens door persoonlijke achtergrond wordt bepaald. Om erachter te komen hoe beelden van politici worden ontvangen door verschillende groepen mensen, is naar aanleiding van deze bevindingen onderzocht in het volgende hoofdstuk.

Hoofdstuk 3 Methode

3.1 Inleiding.

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het gedane onderzoek is uitgevoerd, wat de procedures waren en hoe de selectie heeft plaats gevonden van respondenten. Allereerst een introductie in de manier van werken met een focusgroep. Daarna volgt de beschrijving van de procedure die gevolgd is in dit onderzoek. Een overzicht van de geselecteerde respondenten, de gevolgde procedure tijdens de bijeenkomsten en de vragen die naar aanleiding van de getoonde fragmenten gesteld werden. Als laatste een overzicht van de analyse die in hoofdstuk 4 verder zal worden uiteengezet.

3.2: Werken met focusgroepen.

‘De focusgroep is een onderzoeksmethode die is ontwikkeld in de sociologie en die nu veel gebruikt wordt in het kwalitatieve marktonderzoek’ (Dekker, 2002: ¶2). Wat focusgroepen uniek maakt is het feit dat deelnemers in een groep elkaar prikkelen door het voeren van een discussie. Bij een individueel interview is de kans op het ontstaan van een discussie veel kleiner, omdat er niet meerdere standpunten bij elkaar komen, ervan uitgaande dat de interviewer een neutraal standpunt inneemt. Daarnaast kunnen deelnemers in een felle discussie uitspraken doen die zij anders misschien in verband met sociale wenselijkheid niet hadden gedaan (Dekker, 2002: ¶4). Vooral in onderzoek naar een onderwerp als Geert Wilders kan dit een voordeel zijn omdat stemmen op deze partij, of een voorstander zijn van zijn standpunten, nogal eens gepaard gaat met schaamte. Omdat het verschil in opvattingen van verschillende groepen mensen in dit onderzoek centraal staat, wilde ik groepen onderzoeken die qua achtergrond of overtuiging van elkaar verschillen. Dat Wilders een gevoelig onderwerp is bleek wel toen ik een groep Marokkaanse jongens vroeg om mee te werken aan dit onderzoek. Het antwoord was vrij kort en bondig: men wenste op geen enkele manier in welke vorm dan ook te spreken over Geert Wilders. Het over Wilders hebben, laat staan een voorstander te zijn van zijn politiek, leek dus niet sociaal wenselijk. Bij het samenstellen van de groepen moest dus gelet worden op de hoeveelheid voor- en tegenstanders binnen deze groepen.

In een onderzoek uitgevoerd door Dekker (2002) naar argumenten voor het wel of

niet stemmen van personen deed zich een soortgelijk probleem voor. Dekker (2002) beschrijft in zijn onderzoek dat, uitgaande van een normale verdeling binnen de focusgroepen, het merendeel van de deelnemers wel-stemmers zou zijn. Het wel uitbrengen van een stem tijdens verkiezingen lijkt het meest sociaal wenselijk. Om in dit geval niet-stemmers niet direct in een hoek te laten drijven werd eerst vanuit een breder perspectief gevraagd naar de mening over de Haagse politiek, vervolgens werd schriftelijk gevraagd of deelnemers van plan waren te gaan stemmen en pas daarna is men inhoudelijk in gesprek gegaan met de deelnemers over hun keuze. Hierbij werd vervolgens vooral gelet op welke argumenten door de groep werden ondersteund en welke direct werden afgewezen, van zowel stemmers als niet-stemmers.

Ervan uitgaande dat in de situatie van een discussie over de PVV het sociaal wenselijk zou zijn om tegen de ideologie van Wilders te zijn, is een soortgelijke aanpak in dit geval wenselijk. Het onderwerp zal niet direct in de groep worden gegooid, maar zoals Dekker (2002) beschrijft, voorzichtig worden benaderd. Om het onderwerp in te leiden is het handig om van te voren vast te stellen wat de algemene gedachte is van de groep wat betreft politiek in het algemeen, dus wat zijn de ergernissen over het huidige politieke klimaat, waar is men tevreden over, etc. Bij het selecteren van de groepen heb ik gelet op het algemene sentiment van de deelnemers. Wanneer ik liet doorschemeren dat het een onderzoek naar populistische politici en specifiek Geert Wilders ging merkte ik al snel aan de reacties hoe deze personen tegenover deze politieke stroming stonden. Met deze ‘inleiding’ op het onderwerp wilde ik de deelnemers vast laten nadenken over het onderwerp en alvast prikkelen argumenten voor of tegen Wilders te bedenken.

In dit onderzoek staan gepersonaliseerde media-optredens van Wilders centraal. Daarom wil ik een inleiding zoals hierboven beschreven om de volgende reden: wanneer men de associatie met Wilders legt, denkt men vaak aan de politieke ideologie en de starheid van Wilders zelf. De strengheid, zijn standpunten tegen de islam en zijn harde uitspraken zijn vaak de eerste associaties die men bij Wilders heeft. Doordat de groep vooraf een standpunt heeft ingenomen voor of tegen de PVV wil ik peilen hoe standpunten veranderen, hoe deelnemers zich conformeren aan het getoonde beeld, dus van Wilders als charmeur en hoe deelnemers deze beelden opvatten.

3.3 Respondenten

Naar aanleiding van de reactie van de groep Marokkanen heb ik een verdere selectie gemaakt van groepen die ik wilde gebruiken voor dit onderzoek. Als deze groep dermate uitgesproken lijkt te zijn tegen Wilders leek het mij interessant om te onderzoeken hoe bijvoorbeeld christenen tegen dit onderwerp aan kijken. Op basis van deze interesse ben ik gaan kijken naar groepen binnen de samenleving, waarvan de verwachting is dat zij verschillend tegenover rechts-populistische politici zouden staan. Hoe verschillen bijvoorbeeld hoog-opgeleide mensen van een groep oudere heren of een groep advocaten met een familie? Door de selectie van deze groepen heb ik een zo breed mogelijk scala aan mogelijke reacties trachten te verkrijgen. De groepen verschilden in opzet niet veel van elkaar. Het waren steeds tussen vier en zes respondenten in een voor hen vertrouwde setting.

Als eerste groep heb ik gekozen voor een familie. Dit omdat binnen dit gezin verdeeldheid heerst over al dan niet voor of tegen Wilders te zijn. Zo lijkt de vader absoluut tegenstander, maar zijn beide zoons wat milder in hun oordeel. Een goede bodem voor een discussie, bovendien is het genoemde gezin vrij rechts. Voor het gesprek heb ik gekozen op een zondagavond langs te komen. Het gezin eet dan samen en na het diner heb ik het gesprek afgenomen. Het gesprek vond plaats in de tuin van het gezin en was daarom vertrouwd voor de deelnemers. Het gezin heeft een vrij traditionele opbouw, met een vader en moeder die getrouwd zijn en drie kinderen. Het is een familie woonachtig in Capelle aan den IJssel, en naar mijn inschatting zijn de familieleden gematigd rechts. Interessant is wel, dat de kinderen heel verschillende achtergronden hebben. Zo is een van de kinderen getrouwd en heeft een goede baan, terwijl de andere zoon geen opleiding heeft afgerond, een jaar qua leeftijd scheelt met de oudste zoon, tijdelijk werkeloos is geweest en nog altijd geen vaste betrekking heeft. Ook de vader van het gezin is vrij hoog opgeleid en heeft een goede baan. De moeder heeft een eigen bedrijf maar werkt veel thuis en doet veel aan haar hobby's. Vader en moeder zijn beide midden 50, de zoons begin 30 en de vrouw van een van de zoons midden 20.

Groep twee bestond uit christelijke heren. Ik heb hier voor gekozen omdat ik graag wilde weten wat andere religieuze groeperingen vinden van Wilders naar aanleiding van de eerdere reactie vanuit de moslimjongeren. Om deze groep te bereiken heb ik een kennis ingeschakeld die mij met deze groep in contact heeft gebracht. Het betrof hier vier heren en een dame die bezig zijn met het opzetten van een tehuis voor bejaarden op basis van Christelijk/Antroposofische grondslag. Als lid van de Christengemeenschap zijn dit overtuigde christenen die wekelijks kerkbezoek plegen en naar eigen zeggen een groot

gedeelte van hun leven inrichten volgens de Bijbel. De leeftijden variëren tussen de 30 en 50.

De derde groep deelnemers was een groep heren die voorafgaande aan het gesprek aangaven toch vooral links te zijn. Het is een groep welgestelde heren die wekelijks samen komen voor gesprekken en zij waren daarom ook bereid om met mij in gesprek te gaan over dit onderwerp. Het gesprek vond plaats in de woning van een van deze heren en hier was alle mogelijkheid om vrijuit te spreken. Dat was voor dit gesprek van belang aangezien de heren uitgesproken anti-Wilders zijn. De heren zijn allemaal 65 plus en gepensioneerd.

De vierde groep bestond uit advocaten. Via de bovengenoemde groep linkse heren kwam ik in contact met iemand die bereid was met een aantal collega's op het advocatenkantoor in gesprek te gaan. Deze groep was ook verdeeld wat betreft voor- en tegenstanders en gaf daardoor een goede kans op een stevige discussie. De groep varieerde sterk in leeftijd: van midden 20 tot eind 40. Daarnaast omhelsde de groep twee allochtone deelnemers, waarvan een moslim. Het gesprek vond plaats op het kantoor van de heren, in een van de vergaderruimtes.

Met deze selectie hoopte ik een redelijk beeld te kunnen geven van de verschillen die binnen verschillende groepen bestaan. Ik heb bij de selectie zoveel mogelijk gelet op verschil in klasse, opleidingsniveau, sekse, etniciteit en religie.

3.4 Procedure.

Voor alle gesprekken golden in principe dezelfde procedure. Het enige verschil was dat er op sommige plekken een media-installatie was waarop de beelden konden worden bekeken. Bij de groep advocaten en de linkse heren kon op een groot scherm worden gekeken, bij de familie en de christelijke heren werden de beelden op een laptop vertoond. Afgezien van deze verschillen was de procedure bij ieder gesprek hetzelfde. Bij binnenkomst vertelde ik de groepen dat ik voor een onderzoek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam mijn masterscriptie aan het schrijven was en dat ik voor dit onderzoek in gesprek wilde gaan met verschillende mensen over politieke kwesties. Ik wees tevens op het feit dat alle gesprekken volledig anoniem zouden zijn, er geen namen worden gebruikt en de groep slechts een beschrijvende naam 'christenen', 'familie', 'oudere heren' en 'advocaten' kreeg. De deelnemers zouden tijdens het transcriberen van de opgenomen gesprekken genummerd worden en alleen aan de hand daarvan worden onderscheiden. Daarnaast beloofde ik alle gesprekken te verwijderen van de opnameapparatuur op het moment dat het onderzoek

goedgekeurd en voldoende bevonden was. Vooral de groep advocaten was erg nieuwsgierig en hechtte veel waarde aan deze belofte. Met deze anonimiteit hoopte ik dat deelnemers in het kader van sociale wenselijkheid vrijer waren tot het doen van uitspraken, zich ongedwongen konden mengen in een discussie en vrij voor hun mening durfden uit te komen. Voor veel deelnemers bleek dit op te gaan, want zowel voor- als tegenstanders lieten zich niet beperken tijdens de gesprekken.

3.5 Vragen en fragmenten

Het eerste filmpje startte ik eigenlijk direct na mijn introductie, omdat deze eigenlijk geen introductie behoeft. Het is een fragment van Wilders meest beruchte uitspraken in de Tweede Kamer. Hij gaat tekeer tegen zijn collega's, praat over zijn islamideeën en is ronduit beledigend. Het fragment is samengesteld door *GeenStijl* en via Youtube te zien (Wilders, 2009). De deelnemers keken dit filmpje net zo lang tot er een reactie kwam. Bij drie van de vier groepen was dit het moment dat hij over de 'kopvoddentaks' (Wilders, 2009) begint, op ongeveer de helft van de tien minuten die het filmpje duurt. Vooral in het begin van het filmpje zijn de reacties nog redelijk positief. Wilders (2009) spreekt over 'een flutstuk van het slechtste kabinet ooit' als hij het heeft over de begroting van 2009 en dat is bij veel deelnemers reden tot glimlachen en in veel gevallen een begrijpende knik en later bewondering voor het getoonde lef van deze uitspraak. Toch maakt het gebruik van grove benamingen als kopvoddentaks bij veel deelnemers iets los en is dat geen acceptabele term. Dit fragment toon ik omdat het Wilders in zijn meest agressieve rol weergeeft. Hij spreekt in de Kamer en uit zich op geen enkele manier genuanceerd en is op zijn zachtst gezegd beledigend. Op deze manier is de aandacht van de deelnemers al snel gevestigd op het onderwerp en weet iedereen meteen waar het over gaat. De vragen die ik naar aanleiding van dit fragment stel zijn:

- Wat vindt u van zijn manier van spreken?
- Vindt u dit acceptabel gedrag?
- In hoeverre kunt u zich vinden in zijn uitspraken?
- Waarom wel/niet?

Alhoewel deze vragen veelal niet nodig waren omdat men vanzelf een discussie begon te voeren tijdens dit fragment, was het soms nodig om deelnemers terug bij het onderwerp te krijgen als de discussie afdwaalde.

Het tweede filmpje (Wilders, 2011) is wat minder expliciet en het verbaast de meeste deelnemers dat na het eerste filmpje zo'n milde Wilders wordt vertoont. Het is Geert Wilders die in het programma *KoffieMax* vertelt over zijn jeugd, zijn voorliefde voor televisieprogramma's en de onzin over hem dat in de pers verschijnt. De eerste paar minuten van het filmpje kijkt iedereen over het algemeen aandachtig. Alleen in de groep 'familie' reageert een van de deelnemers, die zo enthousiast wordt van Wilders dat hij zijn bewondering niet voor zich kan houden. Bij alle groepen kap ik het filmpje af nadat Wilders zijn voorliefde voor de serie *Miami Vice* heeft uitgesproken, ook omdat zijn opmerking over *Swiebertje* veel reacties los maakt bij de deelnemers. Geen van de deelnemers aan de gesprekken had overigens ooit dit interview gezien, terwijl veel deelnemers wel op de hoogte waren van het feit dat minister Cohen in hetzelfde programma was geweest en daar nog al wat commotie over ontstaan was. Het doel van dit fragment is om te tonen dat Wilders vooral in programma's verschijnt die absoluut niet politiek inhoudelijk zijn en daar over niet-politieke kwesties aan het woord komt.

Daarbij is het hele gesprek voorbereid en afgesproken en toont het zeker in vergelijking met het eerste fragment een duidelijk contrast. In dit fragment is duidelijk dat Wilders een charme-offensief begint. Het is een programma op omroep *Max*, en heeft daarmee een oudere doelgroep. Wilders laat zich uitsluitend uit over zaken die aan iedere willekeurige koffietafel besproken zouden kunnen worden. Het gaat over zijn jeugd, de manier waarop hij leeft, de emotionele kant van zijn bestaan en vooral zijn voorliefde voor oude tv-programma's. Hij doet er duidelijk moeite voor om bij het publiek in de smaak te vallen en probeert het gesprek zo oppervlakkig mogelijk te houden. De onderwerpen zijn duidelijk vooraf afgesproken en het gesprek verloopt weinig spontaan. Naar aanleiding van dit fragment stelde ik de volgende vragen:

- Hoe komt Wilders op u over in dit fragment?
- Hoe vindt u zijn manier van spreken in vergelijking met het vorige fragment?

- Hoe denkt u nu over Wilders?
- Wist u van de zaken die zojuist besproken zijn?

In het derde filmpje moet Wilders improviseren in het programma *De Lama's* van *BNN* (Wilders, 2006) Hierin moet hij zich staande houden in een voor hem ongemakkelijke positie, namelijk in de rol van komiek. Het is ogenschijnlijk een spontane improvisatie waar Wilders aan mee doet en verschilt daarmee met de eerste twee fragmenten. Er is vrij weinig tekst in het fragment, maar toch maakt het al snel veel reacties los bij de deelnemers. Wilders moet improviseren met deelnemers en daarbij mag niet gelachen worden. Het is al vrij snel duidelijk dat hij hier niet tussen past in zijn zwarte pak tussen de nonchalant geklede overige deelnemers. Het geeft meteen een beeld van de sfeer in het fragment. Ook bij de deelnemers wekt het direct een soort schaamte op en eigenlijk wil niemand er echt naar kijken. Het maakt de sfeer een beetje ongemakkelijk. De keuze voor dit programma is begrijpelijk, het wordt uitgezonden op jongerenomroep *BNN* en was in de tijd dat het werd uitgezonden bijzonder populair. Op deze manier bereikt hij een groot publiek, voornamelijk jongeren. Naar aanleiding van dit fragment stelde ik de volgende vragen:

- Wat vindt u van dit optreden?
- Vindt u dit verstandig voor zijn reputatie?
- Is dit überhaupt verstandig voor een politicus?
- Is dit schadelijk voor zijn imago?

Met deze beelden kon een discussie tot stand komen tussen de deelnemers van de groepen en kon ik peilen in hoe verre men reageert op drie verschillende optredens van Wilders. Het contrast tussen het eerste fragment en de daarop volgende twee is groot, maar toont goed hoe verschillend Wilders in de media verschijnt. Of althans hoe hij in de media verschijnt en hoe hij in de Kamer spreekt. Het toont duidelijk zijn mediastrategie, namelijk zo veel mogelijk positief over komen bij een zo breed mogelijk publiek.

3.6 Analyse

Tijdens alle gesprekken waren er enkele onderwerpen die telkens naar voren werden gebracht. In iedere discussiegroep werd bijvoorbeeld Pim Fortuyn genoemd. Niet verwonderlijk op zich omdat Fortuyn ook al de hedendaagse samenleving en de toenmalige politiek bekritiseerde.

Verder waren zowel voor- als tegenstanders van Wilders het er over eens dat Fortuyn meer tactvol was en de zaken genuanceerder bracht. Dit is tevens het meest gehoorde punt van kritiek op Wilders, namelijk zijn ongenueerde manier van debatteren en zijn beledigende opmerkingen richting moslims. Verdere overeenkomsten met andere politici worden weinig gemaakt; terwijl ik zou verwachten dat de vergelijking met Janmaat wel gemaakt zou worden, werd deze in geen enkel gesprek genoemd. Wel werd in twee gesprekken president Obama besproken door zijn manier van het bewerken van de media en de manier waarop hij sociale media gebruikte in zijn campagnes.

Om een duidelijker beeld te krijgen van de verschillen en overeenkomsten tussen de vier gesprekken heb ik veel voorkomende of terugkerende uitspraken gecategoriseerd en gekeken hoe vaak deze terug kwamen in de vier gesprekken. Deze uitspraken heb ik als volgt gecategoriseerd:

1. Hij durft het te zeggen: hieronder vallen uitspraken die te maken hebben met de bewondering of juist de afkeur voor de onderwerpen die Wilders bespreekt.
2. Pim Fortuyn: hieronder vallen uitspraken die gerelateerd zijn aan Fortuyn. In alle gesprekken kwamen respondenten met aan Fortuyn gerelateerde argumenten.
3. Wakker schudden: hieronder vallen uitspraken die gedaan worden in het kader van de ingedutte politiek die door Wilders wordt opgeschud.
4. (Kern van) Waarheid: uitspraken van mensen die het al dan niet eens zijn met Wilders' uitspraken.
5. Poneren van stellingen: uitspraken die worden gedaan over de manier waarop Wilders werkt, namelijk veel zeggen maar zonder structurele oplossing.
6. Het ontwijken van discussie: uitspraken die discussie uitsluiten.
7. Gebrek aan ernst in zijn manier van spreken en respect naar collega-Kamerleden.
8. Beledigende uitspraken: uitingen als 'kopvoddentaks', 'stemvee' en 'multikul' werden door sommige deelnemers als erg beledigend gezien.
9. Stemmen winnen: uitspraken in programma's om het volk voor zich te winnen.

10. Geen tegenspraak op tv: Wilders' tactiek om zich niet te hoeven verdedigen op tv.
11. Angst voor kritische journalisten: het ontwijken van journalisten die hem in een kwaad daglicht zouden kunnen plaatsen.
12. Het tonen van zijn menselijke kant: optredens in programma's waarin Wilders uitsluitend over zijn persoonlijke ervaringen spreekt, zijn angsten uit en zijn benarde positie toelicht.
13. Ongemakkelijk: sommige deelnemers voelden zich ongemakkelijk bij het kijken naar Wilders in de verschillende fragmenten.

Door het gebruik van de 'constant comparative method' (Glaser & Strauss, 1967) kunnen uitspraken met elkaar worden vergeleken. Niet alleen tussen verschillende groepen, maar ook binnen de groepen zelf, waar regelmatig verhitte discussies ontstonden. Omdat in dit onderzoek theorie wordt gevormd uit de verkregen data is het van belang om deze systematisch te analyseren (Boeije, 2009: 392). Wanneer iedere uitspraak van ieder persoon individueel zou worden geteld zou er een overvloed aan data ontstaan. Hierdoor heb ik de uitspraken ingeperkt door alleen de uitspraken te tellen binnen een bepaalde categorie wanneer deze door een persoon gemaakt worden of onderbouwd zijn met een argument. Dat wil zeggen, als persoon 1 iets zegt binnen de categorie wordt deze stem geteld. Gebruikt deze persoon als reactie op iemand anders weer hetzelfde argument dan telt deze stem niet omdat deze inhoudelijk niets toevoegt. Omdat in veel gevallen binnen de discussie veel hetzelfde argument wordt gebruikt of uitspraken worden gedaan die zonder argumentatie zijn, heb ik ervoor gekozen alleen de weloverwogen en beargumenteerde uitspraken te selecteren binnen een bepaalde categorie.

Hoofdstuk 4 Resultaten.

Inleiding

Uit de gesprekken komen een aantal duidelijke tendensen: men is het over het algemeen eens met het feit dat de hedendaagse politiek vlak is en dat Wilders voor opschudding zorgt en bepaalde thema's bespreekbaar maakt. Aan de andere kant is men het niet eens met de manier waarop hij dit doet. Deze reacties waren vooral naar aanleiding van het eerste fragment. Daarnaast werd in alle gesprekken duidelijk gesproken over strategie. Dat wil zeggen dat deelnemers aan de gesprekken zijn mediaoptredens als strategisch bestempelden. Deze gesprekken werden vooral gevoerd na het vertonen van fragment twee en drie.

Het beeld dat ontstond binnen de verschillende groepen was vooral dat, hoe erg men ook tegen Wilders zelf was - dat wil zeggen in hoeverre het men niet eens was met zijn standpunten - er altijd wel een mate van bewondering voor zijn persoon was.

4.1 Hij durft het te zeggen

Het eerste fragment toont Wilders (2009) sprekend in de Tweede Kamer. Hij is grof, ongenueanceerd en in sommige gevallen ronduit beledigend. In de gesprekken met de familie, de heren en de advocaten was men er duidelijk en unaniem in dat de onderwerpen die Wilders behandelt in het eerste filmpje wel degelijk een bespreekbaar onderwerp zouden moeten kunnen zijn. Zaken als subsidie naar de Antillen zijn bij veel deelnemers een onderwerp waar zij zich in kunnen vinden. De harde bewoordingen waren in deze gesprekken voor een aantal deelnemers geen reden het er mee oneens te zijn en zij vonden het goed dat deze onderwerpen nu eens duidelijk worden aangekaart. Vooral de groep advocaten vond het erg belangrijk dat de problematiek rond inburgering en de mislukte multiculturele samenleving bespreekbaar gemaakt kan worden en vond de vrijheid van meningsuiting altijd belangrijker dan het eventueel schofferen van mensen door deze uitspraken.

interviewer>'Vinden jullie dit een goede manier van spreken? Dit soort gedrag in de Kamer is dat acceptabel?'

Respondent 4>'Het is een vrij land dus... ja...'

Respondent 2>‘Dit hoort niet in de Kamer thuis vind ik.’

Respondent 1>‘O dat vind ik zeker wel...’

Respondent 2>‘Deze manier van spreken, nee dat vind ik niet kunnen.’

Respondent 1>‘Ja dat vind ik wel.’

Respondent 4>‘Maar het is wel beledigend naar een bepaalde groep toe en dat is natuurlijk wel wat minder.’

Respondent 3>‘Wat ik wel goed vind van Wilders, is dat hij, nou ja hij heeft wel een discussie los gemaakt en in die zin is het denk ik wel goed, dat een onderwerp dat vroeger taboe was nu bespreekbaar is gemaakt.’

(fragment groep advocaten)

Ook in de familie was een duidelijke tendens richting de noodzaak deze discussie op gang te brengen binnen de Tweede Kamer. In veel gevallen waren ook tegenstanders het in de discussie zelf wel met bepaalde standpunten eens. Zo was er over het algemeen wel overeenstemming over de noodzaak van hervorming van de subsidieregelingen zoals Wilders deze aankaart, maar vonden de meeste deelnemers in deze groep de manier waarop Wilders spreekt toch ontoelaatbaar.

Respondent 2>‘Het is een politieke discussie’ (wordt onderbroken)

Respondent 1>‘Het is tijd dat Nederland eens wakker geschud wordt op zo’n manier ja!’

Respondent 3>‘De manier waarop hij praat sluit discussie uit. Het is kostelijk om te zien maar het sluit discussie uit. Dat zie je in dat laatste fragment ook, hij poneert een hele hoop stellingen, en dat heeft altijd wel iets in zich, maar je kan er niet tegen in gaan want dat heeft geen zin’

interviewer> ‘Want er zit altijd wel een kern van waarheid in zeg je?’

Respondent 3>‘Nee hij kapt het gewoon af, heb ik u horen zeggen dat? U zat in een ander debat’ (wordt onderbroken)

Respondent 1>‘Nee dat ging heel ergens anders over, dat mens zat gewoon niet op te letten en ik weet niet euhh... ‘

Respondent 3>‘Als het over de inhoud gaat dan zal hij heus wel wat dingen hebben maar door het zo te brengen krijg je de lachers op je hand maar wordt het ook niet

meer serieus, hij wordt zelf niet meer serieus genomen'

Respondent 1> 'Nou wel dus!'

Respondent 3>'Nou ja euhmm'

Respondent 1>'Jawel, want hij mag Engeland niet meer in!'

Respondent 3>'Ja hij hakt alle discussie af'

Respondent 4>'Hij schoffeert mensen, en dan gaat hij de discussie uit de weg.'

(Reacties zijn begrijpend, twijfelachtig van 1 en 3) 'Ja hij schoffeert eerst mensen en doet dan de reacties als een lachertje af!'

interviewer> 'Vind je dat terecht?'

Respondent 4>'Nee dat vind ik flauw!'

Respondent 3>'Het is ook slecht. Het is geen manier van discussiëren.'

Respondent 4> 'Het is niet dat je je collega's in de politiek serieus neemt.'

Respondent 1>'Misschien doet ie dat ook wel niet! Misschien is dat ook juist wel goed dat er zo'n gozer doorheen wandelt en die gasten eens wakker schudt, met een houding van euuhm, weet je?'

Respondent 2>'Ja en dat vind ik wel goed! Hij schudt de boel wel wakker zo in Den Haag!'

Respondent 3>'Nee maar het is niet goed, want als hij ook maar een fractie wordt aangevallen van wat hij zelf doet dan is Leiden in last zagezegd, want dan begint hij te, nouja dan krijgt iedereen de wind van voren. Kortom het is een manier van praten die ja...'

Respondent 1>'Een beetje oproerend werkt.'

Respondent 3>'Het is komisch tot het moment van de 'kopvoddentax' want dan begint het vervelend te worden.'

Respondent 2>'Maar dat is ook wel weer grappig!'

Respondent 3>'Nou dat vind ik niet om te lachen'

(fragment uit de familie)

Alleen bij de oudere heren was er geen bewondering voor zijn manier van spreken. Daarbij waren de heren al direct van mening dat '(...) het fenomeen Wilders van tijdelijke aard' is. Dit was de groep waar het minst nuance werd aangebracht in de mening over Wilders.

Respondent 1>‘Ik vind dat hij hier niet op zijn plaats is, hij zou dit in een theater moeten doen maar niet in de Kamer hij voert een soort show op, dit moet hij in het theater gaan doen. Politiek is iets serieus, dat doe je niet op deze manier, niet in de Nederlandse Kamer.’

Respondent 2>‘Hij denkt niet na, hij denkt niet na over wat de effecten zijn van je woorden. Het punt is met politiek, hij zegt dingen en wil daarmee dingen bereiken. Door dingen belachelijk te maken kun je ze ook weer duidelijk maken.’

Respondent 3>‘De manier waarop hij spreekt getuigt niet van enig respect. Hij wil zelf ook met respect behandeld worden, en ik denk, als je dan zo spreekt over anderen, dan krijg je dus wat nu aan de hand is, bij elke scheet die hij laat of ieder dingetje wordt ie weer voor het gerecht gedaagd, dat is natuurlijk een wisselwerking...’

(...)

Respondent 1>‘Het is volstrekt van voorbijgaande aard dit! Luister ik ben het volstrekt eens met de meeste standpunten in de Tweede Kamer, maar dit, ach lach erom en negeer het.’

Respondent 1>‘Ja maar hij zit er wel!’

Respondent 2>‘Precies hij zit er wel!’

Respondent 3>‘Nou en meneer Koekoek zat ook in de Kamer.’

(Fragment oudere heren)

In deze groep was duidelijk het anti-Wilders sentiment voelbaar. Zo erg dat twee deelnemers af en toe dingen zeiden waar weinig concreets uit af te leiden viel. Het waren in veel gevallen toch heftig emotionele reacties die de heren gaven. Ook wanneer er het minste positieve werd gezegd, vielen andere deelnemers hoofdschuddend stil om vervolgens toch te reageren, maar dan vaak wat ondoordacht of met een niet erg samenhangend verhaal.

De Christelijke heren waren vanaf het begin al matig positief en later bleek dit veruit de groep met de meeste voorstanders van Wilders. Na het tonen van het eerste fragment is iedereen het dan ook grotendeels met elkaar eens dat Wilders ondanks zijn gebrek aan nuance, toch een buitengewoon kundig politicus en uiterst goede spreker is.

Respondent 1>‘Retorisch buitengewoon knap’

Respondent 2>‘Jaaa’

Respondent 1>‘Goede alliteraties,consequent de nuance om het zo maar even te zeggen, het is abject, maar wel knap!’

Respondent 2>‘Ja laten we het niet over de inhoud hebben van wat hij zegt, maar de manier waar op hij het zegt is ontzettend knap wat ie doet.’

Respondent 3>‘Ik moet eerlijk zeggen ik ben het niet met alle inhoud eens, maar sommige dingen heeft ie toch wel flink gelijk, hij durft het gewoon te zeggen (...) maar ik vind het gewoon heel knap wat ie doet, maar ik denk soms ook wel eens van nou jongen als je wat meer resultaat zou willen boeken dan moet je het wat genuanceerder doen.’

Respondent 2>‘Hoezo genuanceerder? Hij heeft 100% resultaat! Hij regeert mee zonder verantwoordelijkheid! Nou dat is toch geweldig?’

Respondent 1>‘Maar dat is dus ook wel het knappe wat ie doet, dat ben ik ook heus wel met je eens...’

Respondent 2>‘Daarbij kan hij zijn abjecte standpunten ook nog ventileren, want hij zit niet in de regering...’

Respondent 1>‘Hij heeft het gewoon heel knap gedaan!’

Respondent 2>‘En hij blijft het knap doen! Het levert hem alleen maar meer stemmen op, hij is de absolute winnaar van de verkiezingen, en wordt de winnaar van de volgende verkiezingen.’

(Fragment groep Christenen)

Ondanks het gebrek aan nuance blijkt dat zowel voor- als tegenstanders in meer of mindere mate bewondering te hebben voor Wilders’ retorische vaardigheden. Zijn manier van spreken wekt weliswaar soms weerzin op, maar ook volgens tegenstanders bevatten zijn uitspraken dikwijls een kern van waarheid en is er bewondering voor het succes dat Wilders behaald heeft.

4.2 Pim Fortuyn

De meest genoemde naam in alle gesprekken was – na Wilders - zonder enige twijfel Pim Fortuyn. In ieder gesprek werd Fortuyn aangehaald. Er waren opvallend veel deelnemers die zich in de politiek van Fortuyn wel konden vinden, maar het toch sterk oneens waren met Wilders. Men had veel bewondering voor de manier waarop Fortuyn de dingen bespreekbaar

maakte in tegenstelling tot de manier waarop Wilders dit doet. In alle gesprekken was men het daarover eens. Toch opvallend, want zeker de groep oudere heren was het sterk oneens met Wilders, maar sprak toch over ‘de les die men geleerd zou moeten hebben van Fortuyn’, daarmee doelend op de manier waarop Fortuyn de toenmalige politiek had opgeschud en dit bovendien zagen als iets goeds. Een ander gehoord argument, in zowel het gesprek met de oudere heren als met de advocaten was dat Wilders slechts de voortzetter was van wat Fortuyn was begonnen. Vooral de groep advocaten was ervan overtuigd dat alle ideologie van Wilders en de PVV was overgenomen van wat Fortuyn was begonnen.

Respondent 3>‘Wat ik wel goed vind van Wilders, is dat hij... nou ja hij heeft wel een discussie los gemaakt en in die zin is het denk ik wel goed, dat een onderwerp dat vroeger taboe was nu bespreekbaar is gemaakt.’

Respondent 2>‘Nee, dat is pertinent onwaar, die discussie heeft Pim Fortuyn losgemaakt en hij neemt gewoon slechts het stokje over dus die discussie heeft hij niet losgemaakt!’

Respondent 3>‘Nou ja dan heeft hij het overgenomen, ook goed, maar ik denk dat hij er alleen nog een schep bovenop doet.’

Respondent 1>‘Ja’.

Respondent 4>‘Maar dan nog, dat is misschien ook wel nodig, want we hebben ook niet geleerd van de les Fortuyn... Het was immers niet voor niets dat Fortuyn opstond.’

Respondent 1>‘Hoezo hebben wij niet geleerd van Fortuyn dan?’

Respondent 4>‘Ik denk niet dat bij een bepaalde groep Nederlanders, nou ja... daar heerste onvrede denk ik. Een hele grote groep. En daar werd op getolkt door Fortuyn, en de andere partijen hebben daar niets, maar dan ook niets mee gedaan.’

Respondent 2>‘Maar hij doet er nu toch ook niks mee, behalve het benoemen?’

Respondent 4>‘Nee want hij gaat nu toch de discussie openen...’

Respondent 2>‘Die was er toch al?’

Respondent 4>‘Nee want je ziet nu dat toch ook andere partijen, in ieder geval er over praten!’

Respondent 3>‘Ja precies!’

Respondent 1>‘Dat was daarvoor toch ook al, na Fortuyn zeg maar...’

Respondent 2>‘Dat ben ik niet met je eens.’

Respondent 3>‘Die discussie bestond al...’

Respondent 2>‘Die discussie was er al, alleen hij neemt het stokje over, en benoemt het probleem, en dat doet hij precies zoals Fortuyn, maar die discussie die was er al. Ik verwacht dat er nu eens iemand gaat komen met oplossingen! Wat is nu de taak van Wilders?’

Respondent 3>‘Het benoemen van het probleem en mensen beledigen...’
(Fragment groep advocaten)

Ook hier was iedereen het erover eens dat het onderwerp bespreekbaar gemaakt moest worden zonder racistisch te zijn en dat dit bovendien een noodzakelijke voorwaarde vormde voor de oplossing ervan. Daarin was Wilders een belangrijke speler geworden in de hedendaagse politiek. De oudere heren dachten daar anders overen zij trokken zelfs de vergelijking met Goebbels uit de Tweede Wereldoorlog. De nuancering kwam al snel toen de persoon die deze stelling deed terugkwam op deze uitspraak en het nuanceerde tot het argument dat beide heren de media goed bespelen. Dit argument werd snel vergeten, maar Fortuyn werd wel steeds aangehaald. Het feit dat deze heren pertinent tegen Wilders zijn, maar zich wel kunnen vinden in de ideologie van Fortuyn was iets dat tegen de verwachting in ging.

Respondent 3>‘Luister, deze man is de tijd die we naar hem zitten te kijken niet eens waard. Pim Fortuyn had nog een zekere stijl, ik heb hem wel eens horen spreken, die kon met fatsoenlijk Nederlands het zelfde duidelijk maken.’

Respondent 3>‘Pim Fortuyn, is dan tussen aanhalingstekens, niets van geleerd... Zo van nou die is weg, kunnen wij weer lekker ons programmatje afwerken en weer lekker in de relax mode, en lekker het programma afdraaien zoals we altijd al deden.’
(Fragment oudere heren)

Opvallend aan deze uitspraken is, dat ondanks het feit dat beide politici veel overeenkomsten hebben in zowel politiek, achterban en uitspraken, er in de groep toch sympathie bestaat voor Fortuyn, maar Wilders op geen enkele manier gewaardeerd wordt. Samengevat roept Wilders klaarblijkelijk direct een associatie op bij respondenten naar Fortuyn. Opmerkelijk hierbij is dat er voor Fortuyn wel veel respect is. Ook Fortuyn kreeg in zijn hoogtijdagen veel weerstand, maar die lijkt nu, zelfs van de linkse oudere heren verdwenen en vervangen door respect. Veel respondenten zien in Wilders niet meer dan de voortzetting van de ideologie zoals Fortuyn die begonnen was.

4.3 Wakker schudden

Als discussie rond Pim Fortuyn ging het in alle gesprekken over de noodzaak de politiek zo nu en dan eens wakker te schudden. Doordat het hedendaagse politieke klimaat afstandelijk en weinig radicaal wordt gevonden zag men in deze groepen de noodzaak om iemand met een uitgesproken mening te hebben binnen de politiek. In het gesprek met linkse heren was de tendens niet zozeer dat de politiek actiever zou moeten zijn en minder verzoenend, maar benadrukte men vooral de afstand die is ontstaan tussen politiek en publiek. Dat Wilders op deze manier zijn populariteit vergaard had was voor hen de duidelijkste aanwijzing voor zijn succes.

Respondent 2>‘Ja maar ik denk wel dat het een teken is voor politici, een tweede teken eigenlijk, dat zaken die zij bedreven, dat die eigenlijk heel ver van de mensen af zijn gaan staan. Wat hebben jij en ik met politici, het wordt allemaal verdeeld, je hebt landelijke, het provinciale en dan het gemeentelijke, en bij die gemeentelijke mensen heb je misschien nog een vriendje of vriendinnetje zitten, die je kent, maar voor de rest al die andere tussenlagen die zijn volstrekt onbekend, die ken je niet!’

Respondent 1>‘Je moet niet vergeten dat tot de jaren ’60 de politiek heel anders was georganiseerd, toen was de politiek nog regentesk.’

Respondent 2>‘Maar dat is nou weer een goed voorbeeld: in Spanje zijn net verkiezingen geweest, en die mensen zijn gewoon ontevreden, ze verkiezen iemand om zijn mooie praatjes, en die straffen ze nu af, want je kan gewoon niet zo doorgaan en je kan nou eenmaal niet zo omgaan met mensen. En je kan niet zeggen dat je iets doet en het niet doen. En dat krijgen we in Nederland, ik denk dat het hier ook steeds meer wordt. Ik ben wel van mening dat de huidige minister president een hele goede is en dat hij ook echt iemand van deze tijd is, maar die heeft ook andere invloed nodig.’

Interviewer >‘En denkt u dat dit een goede invloed is?’

Respondent 2>‘Nee ik denk juist dat dit, dit maakt politiek niet dichterbij de mensen. Misschien dat de mensen zich wel kunnen identificeren met hem en wat hij zegt, want (met andere stem) ja dat denk ik ook, dat wil ik ook al die buitenl... he? Om het even kort door de bocht te zeggen. Daar voelt hij heel populistisch wat er in bepaalde groepen leeft. Maar ik denk dat zijn manier van politiek bedrijven niet de mensen dichterbij de politiek betreft, of dat hij meer feeling heeft met mensen. Het staat nog steeds heel ver van elkaar af. Hij weet zijn standpunten heel duidelijk te brengen, de onvrede te verwerken in zijn redevoerinkjes en z’n standpuntjes.’

Respondent 3>‘Hij weet zichzelf de tolk te maken van de ontevredenheid. En dat is natuurlijk altijd de basis waarop je de macht aanvalt, aan het wankelen mee krijgt...’
(Fragment groep oudere heren)

Een tweede veel gehoord argument was de gematigdheid van de huidige politiek. Men doelde daarmee op de weinig uitgesproken standpunten die politieke partijen zouden hebben. Veel beleid is gestoeld op het behoud van fragiele kabinetten en het behouden van de verworven posities binnen de Kamer volgens de oudere heren. Het is niet verwonderlijk volgens deze groep dat iemand met een uitgesproken mening zoals Wilders in dit geval veel stemmen krijgt.

Respondent 3>‘Hij weet een onderstroom die in Nederland, of een bepaalde doelgroep in Nederland, hij weet bepaalde volkse onvredes of uitspraken zo te verpakken en te verwoorden dat dat aanslaat als zijnde, nou dan stem ik maar op Wilders. Maar het gaat er natuurlijk ook om wat zijn opposenten zeggen. Zijn opposenten zijn de meningen van politieke partijen tegenwoordig. Ja als politicus... Kijk als je al die programma’s leest, kijk naar de gemeenschappelijke deler, kijk naar de uitzonderingen, het zijn schuifjes op een mengpaneel die maar heel weinig verschillen, en waar de een iets meer dit doet en de ander iets meer dat, er zijn geen uitgesproken meningen meer. En daarmee maak je meteen, dat iemand met een uitgesproken mening in een keer bijzonder solitair staat bij andere partijen.’
(Fragment oudere heren)

Ook in het gesprek met de familie was een duidelijke tendens te merken in de noodzaak om het Nederlandse publiek eens flink wakker te schudden. Al vanaf het eerste moment, op het moment dat het eerste fragment wordt onderbroken is het al duidelijk dat respondent 1 aan dit gesprek het een goede zaak vindt dat deze uitspraken gedaan worden.

Respondent 1>‘Hij is wel de enige in heel Nederland die dit durft te zeggen!’

Gelachen wordt om de opmerking van Wilders ‘U zat in een ander debat denk ik’.

Interviewer naar aanleiding van deze reactie: ‘Wat vinden jullie van zijn manier van spreken?’

Respondent 1> ‘Lekker provocerend, lekker eerlijk’

Respondent 2>‘Hoe bedoel je manier van spreken? Articuleren?’

Interviewer >‘Inhoudelijk, vind je het terecht wat hij zegt?’

Respondent 2>‘Het is een politieke discussie’ (wordt onderbroken)

Respondent 1>‘Het is tijd dat Nederland eens wakker geschud wordt op zo’n manier ja!’

(Fragment gesprek familie)

Ook in de groep christenen, waar het meest duidelijk voorstanders van Wilders aanwezig waren, werd al vanaf het eerste moment positief gereageerd en kwam dit argument al snel aan bod. De deelnemers in dat gesprek gaan nog even door en vooral het standpunt over subsidies is hier een geliefd thema, omdat een deelnemer blijkbaar veel in aanraking komt met arme mensen in Nederland en het daarom belachelijk vindt dat Nederland alles maar blijft subsidiëren.

Respondent 1>‘Nou kijk die subsidie voor de Antillen daar heeft ie een punt hoor. Daar heeft ie echt een punt.’

Respondent 3>‘Met die hulp aan allerlei buitenlanden, zorg nou eerst dat je je eigen zoi oplost...’

Respondent 1>‘1 op de 5 Europeanen is islamiet, maar zo is het helemaal niet!’

Respondent 3>‘Het interesseert me helemaal niet of iemand islamiet is of niet.’

Respondent 2>‘Nee precies, maar Nederland moet iedereen helpen, iedere ziel die in Nederland komt moet geholpen... ‘

Respondent 1>‘Man we zijn hartstikke rijk, we halen geld uit Shanghai en China, we zijn superrijk!’

Respondent 3>‘Rijk? Rijk? Man met alle maatregelen die er gaan komen met de aankomende bezuinigingen moet je wel rijk zijn! Dat gaat ons echt geld kosten hoor!’
(...)

Respondent 4>‘Maar dan nog is de situatie belachelijk! Want de armoede bestaat wel degelijk.’

Respondent 3>‘Wat ik zeg ik werk er wekelijks mee, en het wordt echt niet minder hoor!’

Respondent 1>‘Nou gelukkig is er voldoende opvang voor deze mensen.’

Respondent 3>‘Dat het überhaupt bestaat in Nederland is vreselijk vind ik!’

Respondent 4>‘Ja dat is wel vreemd natuurlijk in een van de rijkste landen van de wereld...’

(Fragment groep Christenen)

In dit gesprek was slechts een duidelijke tegenstander, omringd door twee voorstanders en een persoon die geen kant wist te kiezen. Wat opmerkelijk was in deze groep is dat beide voorstanders al snel een dominante positie in namen ten opzichte van de tegenstander en hier met terugkerende argumenten op in bleven spelen. Vooral het standpunt van subsidie naar het buitenland bleek een heikel punt omdat de heren blijkbaar veel armoede in eigen land waarnamen. Hoewel Wilders in het fragment nergens armoede in eigen land noemt, trekken deze heren het afschaffen van subsidies aan buitenland direct door naar het bestrijden van armoede. Uiteindelijk zijn de deelnemers het er over het algemeen mee eens dat de huidige politieke situatie onhoudbaar is. Het gaat over afstandelijkheid van politici en naar de burger of over het vastlopen van de politiek in bestaande regels en kostenposten zoals de subsidie voor de Antillen. Dit zijn de belangrijkste redenen waarom men van mening is dat de huidige politiek eens moet worden opgeschoond.

4.4: Kern van waarheid

Naar aanleiding van de getoonde beelden uit de Tweede Kamer vindt een aantal deelnemers per groep dat wat Wilders (2009) zegt over het algemeen wel een kern van waarheid bevat. Dit is tevens een van de laatste positieve reacties die wordt gegeven. Veel tegenstanders zijn het pertinent oneens met Wilders en wijzen alle argumenten die gegeven worden af wanneer voorstanders menen het toch eens te zijn met in ieder geval een aantal punten. De discussie over de subsidies in de groep christenen, zoals hierboven beschreven in punt 2, is daar een voorbeeld van. Ook in andere groepen is men het voor een gedeelte of een groot gedeelte eens. In deze groep wordt dan ook uitvoerig besproken in hoeverre men het eens is met de geventileerde standpunten.

Interviewer>‘Dus inhoudelijk niet helemaal eens, maar...’

Respondent 2>‘Inhoudelijk 100% mee oneens! Maar buitengewoon knap!’

Respondent 1>‘Nou...’

Respondent 2>‘OK, hij misschien 50% mee eens...’

Respondent 3>‘Ik misschien wel 70!’

Respondent 2>‘OK, nou ja meer of minder, maar niet helemaal oneens... Hij heeft helemaal ongelijk!’

(Fragment groep christenen.)

Met uitzondering van de oudere heren waren er in alle groepen wel deelnemers die het al dan niet gedeeltelijk eens waren met de stellingen van Wilders. Ook in de familie was het subsidiebeleid reden voor instemmen. Wat dat betreft voldoet Wilders aan de verwachting: hij zegt heel veel en daarom kan iedereen het er wel in meer of mindere mate mee eens zijn.

4.5: Poneren van stellingen

Naar aanleiding van het eerste fragment (Wilders, 2009) is men het er in alle groepen over eens dat Wilders op deze manier niet bijdraagt aan het bereiken van structurele oplossingen voor de hedendaagse problematiek. Het subsidievraagstuk, de inburgering en de massa-immigratie worden benoemd, maar er wordt geen enkele oplossing voor aangedragen. ‘Zijn commentaar is vooral gericht op het bekritisieren van anderen. Wat er gezegd wordt over collega-Kamerleden en zijn reacties op hen lijkt meer op het neergooien van een bak ellende zonder het vervolgens zelf op te ruimen’, aldus een deelnemer uit de groep familie. En dit typeert in grote lijnen wel het commentaar dat naar aanleiding van het eerste fragment als commentaar wordt gegeven. Wilders zegt veel, maar biedt tegelijkertijd geen oplossingen voor de problemen die hij aankaart. Naast dit argument vindt vooral de groep familie dat Wilders onterecht hard is in zijn bewoordingen. Een deelnemer die duidelijk voorstander is laat zich er in eerste instantie niet over uit, maar wanneer duidelijk wordt dat de uitingen beledigend en grof zijn schikt ook hij in en is het eens met de anderen dat dit eigenlijk niet kan.

Respondent 1>‘Het is toch gewoon tijd dat we eens wakker geschud worden!? En er eens over na gaan denken over dit soort dingen?’

Respondent 2>‘Ja dat vind ik ook.’

Respondent 3>‘En nou zijn ze allemaal wakker en dan hebben ze er over nagedacht en dan?’

Respondent 1>‘Nou dan probeer je ergens te komen!’

Respondent 3>‘Ja precies dan probeer je ergens te komen, maar dat gebeurt op deze manier niet!’

(Fragment groep familie)

In deze groep waren het vooral tegenstanders die er op wezen dat er op de manier waarop Wilders spreekt geen structurele oplossingen gevonden zouden worden. De uitspraken zijn

kwetsend en niet serieus. De christenen zien al direct dat de uitspraken van Wilders tot niks leiden. Zij benadrukken de concessies die Wilders heeft gedaan bij het vormen van het huidige kabinet en het gemak waarmee hij afstand nam van zijn in eerste instantie harde standpunt om de pensioensgerechtigde leeftijd te behouden op 65 jaar.

Respondent 2>‘Nee dat is een bewuste tactiek om de confrontatie op te zoeken. Hij zet het bewust op scherp, en daarmee haalt hij een hele hoop mensen binnen, die gecharmeerd zijn van dit soort praat en hun onvrede hierin kwijt kunnen. Het gaat niet eens over waar het over gaat, maar er is onvrede en daar is iemand die het fantastisch neerzet!’

Respondent 3>‘Maar later moet ie `t na komen en dan gaat `t op heel veel punten mis...’

Respondent 2>‘Ach dat doet niemand wat! Niemand was er kwaad over dat ie 65 (pensioensgerechtigde leeftijd red.) heeft ingeleverd op de dag van de verkiezingen! Het interesseert niemand!’

Respondent 1>‘Nee ach, maar ik vind het gewoon heel knap wat ie doet, maar ik denk soms ook wel is van nou jongen als je wat meer resultaat zou willen boeken dan moet je het wat genuanceerder doen.’

Respondent 2>‘Hoezo genuanceerder? Hij heeft 100% resultaat! Hij regeert mee zonder verantwoordelijkheid! Nou dat is toch geweldig?’ (Sarcastisch)
(Fragment groep Christenen.)

In de groep oudere heren was de stemming ongeveer hetzelfde. Alhoewel deze groep uitsluitend tegenstanders bevatte was een van de eerste kritiekpunten het gebrek aan structurele oplossingen en het gebrek aan organisatie binnen de partij. Aan dit gesprek deden uitsluitend tegenstanders mee, maar daardoor was de toon wel milder dan in discussies tussen voor- en tegenstanders omdat hier geen tegenspraak was.

Respondent 4>‘Ik zou me eens zo moeten opstellen in een vergadering! Dan word ik weggehoond... Trouwens in alle situaties zou ik worden uitgehoond met dit gedrag. Stel nou, doet ie ook zo tegen z'n kinderen? Dit soort achterlijke taal? Zet het op langspeelplaat, dan kunnen we er op verjaardagen naar luisteren en er om lachen... CD heet dat trouwens tegenwoordig.’

Respondent 3>‘Negeren en niet over praten.’

Interviewer>‘Nou dat was nou eigenlijk juist wel de bedoeling van dit gesprek...’

Respondent 3>‘Ja dat is natuurlijk het probleem, je kunt het niet negeren, het is Machiavelli in het kwadraat.’

Respondent 2>‘Hij is een eenling, alles wat onder hem zit, of wat zijn partij moet vormen, daar zie je ook alweer het gekissebis en de politieke spelletjes, die bij normale politiek horen, die politiek zijn zeg maar, het is een eenling met een hoop los zand er onder... Hopen dat het drijfzand is, maar het is niet duidelijk wie wat doet.’

Respondent 3>‘Het is geen partij, laten we dat vooropstellen... Qua constructie is het geen partij...’

De groep advocaten is vooral van mening dat Wilders niet meer doet dan het overdragen van een discussie die door Fortuyn is begonnen. Toch ziet deelnemer 4 in dit gesprek wel goede kanten aan de felle manier waarop Wilders opereert. ‘Nou ja je ziet wel dat partijen als VVD, PvdA, toch wel kijken naar oplossingen. Je moet wel wat. En je kan zeggen Wilders komt niet met die oplossingen, maar ik denk wel dat er steeds meer aan wordt gedaan door dit kabinet. Het moet wel door Wilders...’ Niet alleen is het onderwerp integratie als zodanig bespreekbaar geworden, door zijn uitingen zijn andere partijen nu ook gaan zoeken naar oplossingen voor het integratievraagstuk.

Dit was overigens een van de weinige positieve reacties binnen deze uitspraak. Uiteindelijk zijn bijna alle deelnemers van mening dat Wilders geen oplossingen biedt en uitsluitend problemen aankaart. Ook is men van mening dat hij dit op een onacceptabele manier doet. Wat men wel ziet is dat bestaande partijen Wilders` standpunten over nemen en er op die manier toch een oplossing geboden kan worden voor de bestaande problematiek.

4.6: Geen discussie

Het gevolg van dit alles is dat alle gesprekken min of meer op hetzelfde punt uitkomen, namelijk dat Wilders op geen enkele manier een wezenlijke discussie voert in dit fragment. Hij gaat deze uit de weg, en wordt boos wanneer hij door de voorzitter wordt teruggefloten omdat hij buiten zijn spreektijd spreekt. Bovendien wordt zijn reactie op collega-Kamerleden in alle groepen als beledigend ontvangen en spreekt iedereen schande van zijn gedrag binnen de Tweede Kamer. Zelfs voorstanders zijn het er mee eens dat hij met dit soort gedrag geen wezenlijke bijdrage levert en dat het voeren van dit soort gesprekken, zonder wezenlijke inhoudelijke discussie, weinig productief is. In de familie zegt deelnemer 3: ‘De manier

waarop hij praat sluit discussie uit. Het is kostelijk om te zien maar het sluit discussie uit. Dat zie je in dat laatste fragment ook, hij poneert een hele hoop stellingen en dat heeft altijd wel iets in zich, maar je kan er niet tegen ingaan want dat heeft geen zin'.

De groep Christenen vindt hem vooral uit de hoogte in het eerste fragment. Men stelt dat hij als spreker zo sterk is dat discussie geen zin heeft met Wilders.

Respondent 2> 'Hij is achter het spreekgestoelte wel erg teatraal, bijna ongrijpbaar.'

Respondent 3> 'Hij is ronduit arrogant daar!'

Respondent 1> 'Nou arrogant... Arrogant...'

Respondent 2> 'Ja vanuit de hoogte speelt hij het hier.'

Respondent 1> 'Ja hij heeft een agressieve aanpak van zaken.'

Respondent 2> 'Nou op deze manier heeft een discussie geen zin!'

Respondent 2> 'Nee maar hij spreekt hier en duldt duidelijk geen tegenspraak.'

Respondent 1> 'Ik zou de discussie als ik tegenover hem zou staan.'

Respondent 2> 'Het lijkt me vreselijk.'

(Fragment groep Christenen)

Wilders is niet alleen grof en hard in zijn bewoordingen, ook stelt hij zijn vragen op een manier dat er eigenlijk geen antwoord op te geven valt. Ook zijn stellingen zijn zo opgezet dat tegenspraak geen zin lijkt te hebben, omdat het weerwoord onevenredig hard is en daarmee de discussie uitsluit of afkapt.

4.7: Theatraal

De vaak wat lacherige reactie op de manier van Wilders in de Tweede Kamer wordt vooral door tegenstanders benoemd. Vooral de heren uit de derde groep vonden het een theatrale vertoning die Wilders geeft en zouden, wanneer het niet serieus bedoeld was, er bijzonder veel plezier aan beleefd hebben. Zij spreken schande van de manier waarop er gesproken wordt en het karakter van Wilders, die blijkbaar politiek niet als iets serieus ziet. Slechts een persoon uit groep 1 gaat op ditzelfde argument in door te beweren dat alle politici altijd een toneelstukje opvoeren en dat politiek daarom sowieso niet serieus is, maar een grote poppenkast.

Respondent 1>'Ik vind dat hij hier niet op zijn plaats is, hij zou dit in een theater moeten doen maar niet in de Kamer, hij voert een soort show, dit moet hij in het theater gaan doen. Politiek is iets serieus, dat doe je niet op deze manier, niet in de Nederlandse Kamer.'

De groep oudere heren is van mening dat Wilders theatraal is en niet op zijn plaats in de Tweede Kamer met zijn gedrag.

Respondent 1>'Er zijn toch ook cabaretiers die doen hetzelfde in het theater en dan liggen we krom van het lachen. Het is de combinatie van zijn cabaretachtige optreden en de ambiance waarin hij dat doet, de Tweede Kamer en dat is volstrekt ongepast.'

Respondent 2>'1 zegt het is gebakken lucht of theater, maar er zit geen tweede ring of hoe heet dat...?'

Interviewer >'Valt dat tegen? Vind je dat tegenvallen?'

Respondent 2>'Ik vind dat als iemand heel hard schreeuwt jaren lang en zeker ook met zijn manier van presenteren zo'n grote bevolkingsgroep weet te... want dit is echt misleiden, en dan niks waar maakt, dan zeggen we, wat 1 zegt, dit is theater en dat lost zichzelf op.'

(Fragment groep oudere heren)

De heren uit deze groep zien ook een tendens naar een steeds minder serieuze politiek. Daarnaast zien zij een gevaar in het feit dat Wilders zo theatraal doet en vrezen zij dat op deze manier de politiek niet langer serieus is maar een spel of show.

Respondent 1>'Als je ze anders karakteriseert, als je ze de clown van de Tweede Kamer maakt, dan denkt men leuk we komen vandaag alle 149!'

Respondenten 2,3,4>'Hahaha ja precies! Ik doe m'n neus op!'

Respondent 1>'Daarna gaan we gezellig met z'n allen een biertje drinken, en dan hebben we het weer gehad! Leuk prima!'

Respondent 2>'Je ziet hier iets, maar wat je ziet, en dat zeg ik tegen mijn kinderen ook, is dat nou waarheid? Want straks, wat je zegt, zitten ze een biertje te drinken en zeggen ze, sorry, ik zei dat daar en daar om, en dat bedoelde ik niet zo, want zo gaat het natuurlijk ook!'

Respondent 3>'Jij stemt daar voor, dan stem ik daar voor...'

Respondent 2>'Dat is wat wij niet zien natuurlijk.'

Respondent 1>‘Maar, praten op de bühne is anders dan praten onderling... ‘
(Fragment groep oudere heren)

Alle deelnemers aan dit onderzoek kunnen zich op meer of mindere mate wel vinden in het feit dat politiek een serieuze zaak is. Zeker binnen Nederland kan het niet zo zijn dat politiek als een soort toneelstuk wordt opgevoerd. De manier waarop Wilders omgaat met het uitdragen van zijn politiek past niet in een Nederlandse Tweede Kamer thuis. Dat hij mag zeggen wat hij wil staat daar in veel gevallen los van. De vrijheid van meningsuiting staat los van de manier waarop deze wordt geuit.

4.8 Beledigend

In alle gesprekken wordt het woord ‘beledigend’ genoemd en misschien is het wel het meest genoemde punt naar aanleiding van het eerste fragment (Wilders, 2009). Iedere deelnemer is het ermee eens dat dergelijke uitspraken doen in een serieus beroep niet kan. Om je zo beledigend uit te laten naar een bepaalde bevolkingsgroep wordt als schofferend gezien en zijn gedrag in het algemeen wordt door alle groepen afgekeurd.

De heren advocaten zeggen hier over:

Respondent 1>‘Ik ben een groot fan! Nee hoor, maar volgens mij is het een heel slimme vent! Ook zeer welbespraakt, eloquent. Maar sommige dingen die hij zegt dat slaat nergens op, kom op, dat slaat toch nergens op kopvoddentaks...’

Respondent 2>‘Stemvee...’

Respondent 1>‘Stemvee?’

Respondent 2>‘Stemvee.’

Respondent 1>‘Hoe bedoel je dat?’

Respondent 2>‘Dat is ook een term die hij onlangs heeft gebruikt toch?’

Respondent 3>‘Hij zei dat net nog.’

Respondent 2>‘Net nog in dit filmpje inderdaad.’

Respondent 1>‘Ja maar in welke context?’

Respondent 2>‘Hij bedoelt daarmee de kiezers van de PvdA.’

Respondent 1>‘Stemvee...’

Respondent 2>‘Ja toch?’

Respondent 1>‘OK... Ja weet je volgens mij is hij ook een hele goede politicus, alleen

moet hij niet zo doordrijven met dat hele moslim gedoe. Dat slaat toch helemaal nergens op?’

(Groep advocaten)

De familie stelt:

Respondent 3>‘Het is komisch tot het moment van de ‘kopvoddentax’ want dan begint het vervelend te worden.’

Respondent 2>‘Maar dat is ook wel weer grappig!’

Respondent 3>‘Nou dat vind ik niet om te lachen’

Interviewer>‘Nee? Waarom juist dat niet?’

Respondent 3>‘Nou ja dat gaat te ver, dat die mannen uit Suriname hier komen en het beeld dat ie schetst dat herkent iedereen wel, maar een kopvoddentax nee... ‘

(Groep familie)

De christenen zijn het tevens niet eens met de term:

Respondent 4>‘De kopvoddentaks...’

Respondent 1>‘Ja en daar wordt hij nou echt beledigend. Ik heb niks met deze bevolkingsgroep, ik heb er niks tegen nog voor, maar je kan zo simpelweg niet praten over religieuze zaken!’

(Groep christenen)

De oudere heren zijn eveneens van mening dat Wilders te ver gaat:

Respondent 3>‘De manier waarop hij spreekt getuigt niet van enig respect. Hij wil zelf ook met respect behandeld worden, en ik denk, als je dan zo spreekt over anderen, dan krijg je dus wat nu aan de hand is, bij elke scheet die hij laat of ieder dingetje wordt ie weer voor het gerecht gedaagd, dat is natuurlijk een wisselwerking...’

Respondent 2>'Tuurlijk!'

Respondent 3>'Dat roep je over jezelf af zeg maar. Als hij met iets meer respect over mensen praat en over bepaalde zaken praat, zou dat minder zijn. Kijk hij stipt wel zaken aan waarvan dat gevoelig ligt. Daar ben je politicus voor. Daarvoor zit je in de volksvertegenwoordiging denk ik.'

(Groep oudere heren)

De kritiek die Wilders levert op het kabinet van 2009 wordt in eerste instantie wel als terecht beschouwd. Toch is de manier waarop Wilders zich uit over de kwestie ook niet geoorloofd. Andere woorden die zijn manier van doen benadrukken zijn 'ongenuanceerd', 'oproerend' en 'provocerend'. Over het algemeen wordt het aankaarten van bepaalde knelpunten in de hedendaagse samenleving als iets positiefs gezien, maar toch is de manier waarop Wilders zich uit tegenover zijn collega's niet acceptabel. Ook termen als 'stemvee' en vooral 'kopvoddentaks' worden door veel respondenten gehegeld. Veel deelnemers zien meer in een mildere aanpak en zijn ervan overtuigd dat hij met een genuanceerdere manier van spreken meer succes zou behalen. In ieder geval meer respect zal krijgen.

4.9 Stemmen winnen

Naar aanleiding van het tweede fragment (Wilders, 2011) ontstond in alle groepen de discussie over Wilders' strategie om uitsluitend in bepaalde media te verschijnen. Dit werd snel omschreven als een slimme tactiek of strategie. De reacties op het tweede fragment waren over het algemeen verdeeld. Tegenstanders reageerden vooral op de aspecten die zij in het eerste fragment ook al zagen, namelijk het ontwijken van discussies. Voorstanders reageerden juist andersom en benadrukten de vijandigheid en vooringenomenheid die volgens hen in veel praatprogramma's aanwezig is. De meeste reacties wat betreft strategie waren gericht op vier onderwerpen: het winnen van stemmen, het niet dulden van tegenspraak op tv, het uit de weg gaan van kritische journalistiek en het tonen van zijn menselijke kant. In alle vier de gesprekken werden deze aspecten benoemd.

Veel deelnemers aan de gesprekken waren van mening dat de achterliggende gedachte bij het optreden in *KoffieMax* (Wilders, 2011) was bedoeld om een grotere groep mensen te bereiken. Men dacht dat een optreden bij een dergelijk programma goed was voor de populariteit,

omdat hier een divers publiek naar kijkt. In alle gesprekken was men van mening dat door een optreden in een dergelijk programma een groep mensen, in dit geval ouderen, Wilders op een redelijk positieve manier zien en dat zou goed moeten zijn voor extra stemmen tijdens een verkiezing. Vaak ondersteund door de mening dat kijkers van dit soort programma's weinig interesse hebben in politiek, of de inhoud van politieke programma's en daarom uitsluitend afgaan op hoe leuk iemand op televisie verschijnt. Door zich in dit soort programma's uit te laten over zijn jeugd en een meer zachte kant van zichzelf te laten zien zouden meer van de personen binnen de bereikte doelgroep op Wilders stemmen.

De christelijke heren zeggen hier over:

Respondent 2>'Maar dit past natuurlijk heel goed bij zijn doelgroep. Dus wat hij hier slim doet is dat hij in de programma's komt waar zijn doelgroep naar kijkt. De gemiddelde Nederlander of de huisvrouwen die even Koffietijd gaan kijken, en dat doet hij natuurlijk heel slim. Dus hij pakt de programma's die zijn doelgroep leuk vindt, of die aanslaan bij zijn doelgroep. Waardoor die ook weer in de picture komt bij die mensen, in plaats van bij de elitaire programma's.'

Respondent 3>'Ik denk het niet, maar dit past hem meer omdat over koetjes en kalfjes praten, en ondertussen een of twee statements, dat zal je zien, in dat stuk, als je naar dat stuk kijkt, zal hij een of twee prikpuntjes poneren, dat blijft hangen en de rest is allemaal koetjes en kalfjes.'

Respondent 2>'Nee want de elite zapt toch weg als jij in een programma komt waarin ze jou niet verwachten denk ik. Ja van, o Wilders ja daar heb ik nu genoeg over gelezen... (...) Dit is gewoon veilig, het is afgesproken, en mensen hebben je gezien en in het stemhokje denken ze: ja wat heb ik voor mening? Eens even nadenken... Wie heb ik vaak gezien? Ja die heb ik vaak gezien, omdat hij in dat programma zit, dat zit in onze range van programma's.'

Respondent 3>'Weet je, kijk eens naar de politieke programma's, ik denk dat drie kwart het nog niet eens weet.'

Respondent 2>'Reken maar dat er onderzoek gedaan is door zijn manager of zijn staff bureau, van welke doelgroep zitten we, hoe oud zijn die, wat kijken die, o nou... Dat is gewoon zo. Neem nou Barack Obama, die heeft alleen maar gewonnen door zijn manier waarop ie met de media omging. Twitter, Hyves, noem maar op, daar zit gewoon een heel team dat gewoon alleen maar dat zit te doen voor hem. Puur alleen

maar op media.’

(Groep christenen)

De oudere heren stellen:

Respondent 1>‘Nee hij heeft toch een bepaald image opgebouwd, en als je dit er dan ook nog bij gaat doen dan denk ik ja, ik had het niet gedaan laat ik het zo zeggen. Als ik Wilders was geweest.’

Respondent 2>‘Dat op de koffie dat zou nog net door de beugel gaan, maar voor de rest zou ik me nergens toe laten verleiden.’

Respondent 3>‘Bij die koffie doen ze ook verschrikkelijke dingen, daar hebben ze Cohen ook de polonaise laten doen.’

Respondent 4>‘Ja dat was ook verschrikkelijk!’

Respondent 1>‘Dit moet ie gewoon niet doen!’

Respondent 3>‘Net als Moszkowicz (advocaat/strafpleiter) bij dat RTL Boulevard, moet ie ook niet doen!’

(Groep oudere heren)

In de groep christenen was het merendeel van de deelnemers fervent voorstander van Wilders. Opvallend is dan ook dat zij als enige groep dit optreden als uitsluitend negatief opvatten. Opvallend hier is dat blijkbaar voorstanders Wilders liever niet op deze manier zien en hem liever zien spreken op de manier als in fragment 1 werd getoond.

Respondent 1>‘Ja maar dat wil niemand weten! Kijk het gaat hierom, hij wil gewoon perfect over komen. In de Kamer is hij alleen maar goed, in debatten is hij onverslaanbaar, en op tv wil hij ook gewoon als het perfecte Kamerlid overkomen. En dan moet je dit soort gesprekken voeren. Vooropgezet, afgesproken en veilig. In de Kamer is hij perfect, hier is hij leuk en aaibaar en dus is er nooit een kritische... Wat je zegt, het klinkt raar, maar hier kan hij simpelweg niet af gaan.’

(Respondent in groep advocaten)

In deze groep heerst vooral het idee dat hij als onverslaanbaar over wil komen. Het belangrijkste aspect om stemmen te winnen bij het uitvoeren van zijn strategie is dus om op

een sterke manier in de media te verschijnen. Als de perfecte politicus die keihard is in de Kamer, maar toch gewoon is gebleven en wel degelijk handelt naar rationeel gedachtegoed, niet uit frustratie. Een ander inzicht dan andere groepen, maar toch wordt het door de heren advocaten als strategie bestempeld om zijn imago goed te doen en daarmee stemmen te winnen.

Bij de familie heerst een ander soort insteek, vergelijkbaar met die van de oudere heren. Zij zien in dit optreden Wilders een groep mensen bereiken die normaliter niet zou stemmen, maar naar aanleiding van dit programma wel in ieder geval te weten komt wie Wilders is. Op die manier zullen deze mensen eerder geneigd zijn op hem te stemmen tijdens verkiezingen, niet omdat hij zulke goede standpunten heeft, maar meer omdat hij zich leuk opstelt in een dergelijk programma. Hier doorziet men duidelijk de bedoeling van dit optreden.

De familie concludeert:

Respondent 1> ‘Dit is allemaal strategie, en goed doordacht...’

Respondent 3> ‘Ja maar hij speelt dit slim!’

Respondent 2> ‘Absoluut!’

(Groep familie)

Er bestonden in alle groepen behoorlijk veel vooroordelen over het programma *KoffieMax* en de reden voor Wilders om hier in te verschijnen. Presentatrice Mirna Goossen zou geen echte journaliste zijn en bovendien snel afgewimpeld worden als zij lastige vragen zou gaan stellen. Daarnaast zouden kijkers van het programma zo weinig politieke interesse hebben dat afgaande op een verschijning van een politicus er automatisch een stem zou volgen van deze doelgroep. Wilders zou dus doelbewust en strategisch gekozen hebben voor een optreden in dit programma. De advocaten, waarvan niemand het programma kende voor het getoonde fragment, was van mening dat het programma gekozen was op populariteit, omdat geen van de deelnemers het kende.

Over het algemeen geldt dat naar aanleiding van het tweede fragment voor het eerst de media-strategie ter sprake komt die Wilders hanteert. De programma's zijn volgens deelnemers zorgvuldig gekozen en de vragen en antwoorden vooraf afgesproken. Dit alles om zo sterk mogelijk over te komen. Op tv als vriendelijke man, in de Kamer als keiharde politicus. Ook

wordt voor het eerst gesproken over het zich profileren bij een breed publiek en op die manier populariteit te vergaren bij de doelgroep van dit programma.

4.10 Geen tegenspraak op tv

Net als in het eerste fragment (Wilders, 2009) waren alle groepen het er over eens dat Wilders geen tegenspraak duldt op tv en daarom in een bepaalde setting zijn verhaal wil doen over vooraf afgesproken onderwerpen. De christenen waren van mening dat Wilders` politiek in de Kamer bedrijft en daarbuiten niet over zijn werk wenst te praten. Bovendien begrepen alle deelnemers dat zijn werk dermate veeleisend is, dat het niet meer dan logisch was dat wanneer hij niet met politiek bezig was en gevraagd werd voor een tv optreden, hij dan ook niet inhoudelijk over politiek wilde spreken.

Respondent 1>‘Om jezelf alleen maar in de Kamer zichtbaar te laten zijn! Misschien is dat het wel, hij krijgt natuurlijk veel kritiek, in de media, overal, maar hij wil het gewoon niet recht tegen zich uitgesproken krijgen. Dat wil zeggen, niet direct mee geconfronteerd worden.’

(Groep christenen)

Zij benadrukten nogmaals dat het voor een politicus belangrijk is om in de Kamer zichtbaar te zijn, daar goed over te komen en buiten de politiek niet inhoudelijk te reageren op zaken die in de Kamer besproken zijn.

Respondent 1>‘Ja en daarin is hij ook altijd heel duidelijk geweest, kijk politiek beoefen je in de Kamer, dat is zijn standpunt...’

Respondent 2>‘Hohoho hou toch op!’

Respondent 1>‘En daar laat je je niet voor uitnodigen bij welk soort programma dan ook!’

Respondent 2>‘Hij doet het op Twitter, hij doet het op straat, hij doet het in de krant...’

Respondent 1>‘Daar licht ie het toe... Nou heb ik het niet gezien maar ik zag Balkenende bij PauwenWitte man, die kwam daar nog even een rekeningetje vereffenen met Wouter Bos, omdat de PvdA met voorbedachten rade het vierde

kabinet Balkenende heeft laten vallen.’

Respondent 3>‘Dat wisten we al.’

Respondent 1>‘En nou haalt die Gerda Verbeek ook nog even het onderste uit de kan, dat zul je Wilders nooit zien doen!’

(Groep christenen)

Naast het argument dat politiek in de Kamer bedreven dient te worden, was men het er bovendien over eens dat het een slimme keuze is om in programma’s niet inhoudelijk op politieke kwesties in te gaan, omdat Wilders weet dat hij veel tegenstand krijgt over bepaalde standpunten. Het is daarom volgens alle groepen een verstandige overweging om hier buiten de Tweede Kamer niet inhoudelijk op te reageren. Op mijn vraag waarom dit dan niet verstandig zou zijn reageerde men verschillend. De christenen waren van mening dat praatprogramma’s slechts erop uit zijn politici onderuit te halen en wanneer Wilders in een dergelijk programma zou komen hij al van te voren weet dat hij in een kwaad daglicht zou worden gezet.

Respondent 3>‘Daar krijg je niet de kans om te praten... Daar lokken ze je uit, maar krijg je niet de kans om je te verweren. Je wordt gelijk weer afgesabeld. Dat soort programma’s zijn alleen maar bezig je constant onderuit te gooien en ze geven je niet de kans om zelf aan het woord te komen en eerlijk om je mening te vragen, want dan breken ze weer af en gaan ze weer verder. Dat zie je bij *De Wereld Draait Door* heel erg, en bij PauwenWitte man ook, want dan begint die Pauw er weer helemaal doorheen te kletsen.’

Respondent 4>‘Ik snap dat wel.’

Respondent 3>‘Dus hij denkt, wat moet ik daar? Ik krijg toch de kans niet om te zeggen wat ik wil zeggen dus wat moet ik daar?’

Respondent 1>‘En vaak betrap je ze in dat soort programma’s ook op een bepaalde vooringenomenheid over de gasten die ze hebben aan tafel. Dat vind ik jammer.’

Respondent 3>‘Ja ze beginnen vaak al van tevoren, met een houding van die gaan we eens even flink de waarheid zeggen, even...’

Respondent 4>‘Onderuithalen...’

Respondent 3>‘Ja in een kwaad daglicht zetten daarzo. Je ziet dat ie veel menselijker is hier, veel rustiger.’

Respondent 2>‘Heb je hem gezien op nu.nl? Bij Eerdmans, daar krijgt hij ook geen

commentaar, daar heeft hij dezelfde staccato manier van spreken als in de Tweede Kamer, daar is hij zeker van zichzelf. Hier, hier gaat het gewoon nergens over... Dit is gewoon babbelen aan de koffietafel. Ik vind hem niet gespannen ik vind hem eerder ontspannen als ik eerlijk ben.'

Respondent 1>'Ik vind 'm alert!'

(Groep oudere heren)

Ook de oudere heren waren van mening dat het verstandig, maar tegelijk ook laf is om niet inhoudelijk in te gaan op zijn standpunten, omdat dit alleen maar zijn tegenstanders zou voeden wanneer hij zich niet kon verweren in een inhoudelijk debat. Alleen de groep advocaten week enigszins af van de andere groepen en vond dat Wilders simpelweg in geen enkel geval tegenspraak wil hebben. In de Tweede Kamer niet en dus ook daarbuiten niet. Tenminste als het niet om politieke kwesties ging, want zij bewonderden wel zijn manier van spreken in de debatten voorafgaand aan de verkiezingen. In dit geval wordt het gesprek in het getoonde fragment afgedaan als 'laf'. Toch komt na verloop van tijd wel het besef dat Wilders op deze manier juist zijn populariteit vergroot bij een hele grote groep mensen, waardoor dit optreden wel begrepen wordt. Men erkent de doordachtheid van het optreden en heeft er zelfs in meer of mindere mate bewondering voor. Vooral de toon die andere praatprogramma's hebben wordt door veel respondenten gehekeld. *Pauw en Witteman* wordt door veel respondenten genoemd als 'vooringenomen' en 'bevooroordeeld'. Dat Wilders hier niet in wil verschijnen vindt men dan ook begrijpelijk.

4.11 Uit de weg gaan van journalisten.

Aansluitend aan punt 9 was de groep advocaten van mening dat het ook niet meer dan terecht is dat hij zich tegenover niemand anders dan zijn collega's hoeft te verdedigen. Het is zijn werk politiek te bedrijven in de Tweede Kamer en hij heeft zich daar naar te gedragen aldus de advocaten. En, als hij wenst om dat buiten zijn werk niet te bespreken, is dat zijn goed recht. Daarnaast vond men dat journalisten een grotere 'bedreiging' voor iemand vormen dan bijvoorbeeld politiek tegenstanders, omdat journalisten vrij spel hebben. Zij kunnen alles zeggen en schrijven.

Respondent 2>‘Weet je, hij heeft gewoon geen zin om zich te verdedigen ergens! En dat is zijn strategie.’

Respondent 1>‘Precies! In de Kamer kan ik zeggen wat ik wil, word ik nooit bekritiseerd, ze zeggen wel dingen waar men het niet mee eens is, maar daar kan hij zichzelf altijd uit redden. Journalisten zijn hem denk ik gewoon teveel. Hij zegt toch ook dat ze vaak grote onzin schrijven? Dat hele gesprek is zo opgebouwd dat in de eerste vijf minuten journalisten al meteen worden neergezet als lulletjes die onzin verkondigen.’

Respondent 4>‘Gewaagd inderdaad in een democratisch bestel....’

Respondent 1>‘Ja precies! Het is eigenlijk van de zotte om zo iets te verkondigen natuurlijk. Al begrijp ik het wel, want er wordt natuurlijk een hoop over geschreven.’

Respondent 2>‘Ja dit is ook weer een manier om even van zich af te bijten natuurlijk. Even zeggen hoe hij er over denkt.’

(Groep advocaten)

De advocaten waren tevens van mening dat het uit de weg gaan van journalisten en kritische journalistiek vooral te maken had met het feit dat hij bang was om geconfronteerd te worden met zaken waar hij liever niet mee geassocieerd wil worden. Dat er nog al wat ellende in zijn leven is en dat dat door journalisten wel eens op een oncomfortabele manier naar voren zou kunnen worden gebracht waarbij hij een directe confrontatie niet aan durfde.

Respondent 2>‘Dat vind ik niks, ik vind ze rechts dus dat doe ik niet.’

Respondent 1>‘Dat kan het zijn ja.’

Respondent 2>‘Maar hij is daar gewoon bang voor...’

Respondent 1>‘Of ie bang is weet ik niet hoor.’

Respondent 2>‘Jawel daar is hij doodsbenuwd voor. Hij heeft een hoop te verbergen denk ik.’

Respondent 3>‘Dat zal wel mee vallen toch?’

Respondent 4>‘Ik hoor nooit wat over hem.’

Respondent 3>‘Nee en anders zou het toch al lang in alle kranten staan?’

Respondent 1>‘Ik zou ook geen schandaal kunnen bedenken.’

Respondent 2>‘Nee niet op die manier, maar meer bijvoorbeeld de manier waarop hij gesubsidieerd wordt.’

(Groep advocaten)

Onder andere de manier waar op hij wordt gesubsidieerd zou een belangrijke motivator zijn om niet te willen verschijnen in programma's met een politieke inhoud. Ook in de familie was een deelnemer van mening dat zijn commentaar en kritiek op het politieke bestel niet geheel terecht was omdat hij net zo goed mee doet met politieke spelletjes en ook hij een inkomen vanuit de staat ontvangt. Bij de advocaten heerste daarnaast ook nog de indruk dat hij in andere programma's simpelweg niet durfde te komen uit angst om 'af te gaan'.

Respondent 3>‘Maar, waarom zou hij in een programma als PauwenWitte in godsnaam af gaan? Ik bedoel hij is niet dom of zo... Best welbespraakt ook, eloquent werd hij zojuist nog genoemd.’

Respondent 1>‘Ik denk dat hij bang is om geconfronteerd te worden met materiaal waarvan hij vindt dat het niet in het openbaar hoeft te komen.’

Respondent 4>‘Dat was dan al lang gebeurd, of hij er nou bij zit of niet...’

Respondent 1>‘Ja dat hadden ze dan al lang gedaan!’

Respondent 2>‘Doen ze ook wel, alleen het is wel lekker om hem dan tijdens zo'n gesprek ermee te confronteren.’

Respondent 1>‘Ik blijf bij de strategie...’

Interviewer >‘Strategie om wat precies te bereiken dan?’

Respondent 1>‘Om jezelf alleen maar in de Kamer zichtbaar te laten zijn! Misschien is dat het wel, hij krijgt natuurlijk veel kritiek, in de media, overal, maar hij wil het gewoon niet recht tegen zich uitgesproken krijgen. Dat wil zeggen, niet direct mee geconfronteerd worden.’

Respondent 2>‘Weet je, hij heeft gewoon geen zin om zich te verdedigen ergens! En dat is zijn strategie.’

(Groep advocaten)

Het veilige karakter van *KoffieMax* betekent dat hij niet bang hoeft te zijn om voor het blok te worden gezet en hij de kans heeft om eens van zich af te bijten en kwesties in de media recht te zetten. In het fragment stelt Wilders dat journalisten '(...) vaak grote onzin' schrijven om maar iets te doen te hebben en dat dat een van de punten is waarom hij misstanden uit de

wereld wil helpen. Het gaat dus meer om het opzoeken van media dan het ontwijken van andere programma's. Dit idee ontstond ook in de familie en de christenen, die Wilders wel bij gelijkgestemde politici aan tafel hadden gezien in andere programma's. Zij waren danook van mening dat hij eerder strategisch een programma opzoekt dan dat hij bepaalde programma's weigert. Als hij weet dat het veilig is en er gelijkgestemden zijn of er niet inhoudelijk wordt ingegaan op zijn standpunten, pas dan komt hij opdagen. Bij alle deelnemers die het eens waren met dit standpunt was enige mate van afkeur te bekennen, omdat het toch wel werd gezien als een zwakte om de eigen standpunten niet te verdedigen. Tegenstanders konden zich over het algemeen vinden in dit punt van kritiek.

Daarom is het volgens veel deelnemers aan de gesprekken belangrijk voor Wilders om niet inhoudelijk op zijn standpunten in te gaan omdat hij bang is dat hij zich tegenover kritische journalisten geen houding weet te geven. Daarnaast voelt hij zich volgens velen niet geroepen om zich te verantwoorden tegenover anderen buiten de Tweede Kamer om. Zijn politiek bedrijft hij in Den Haag en daarbuiten hoeft hij zich niet te verantwoorden.

4.12 Het tonen van zijn menselijke kant.

Naast bovengenoemde punten was er een ander punt dat in alle groepen naar voren kwam : Wilders doet dit soort optredens om zich van zijn 'menselijke' kant te tonen. Niet alleen om misstanden over zijn persoon recht te zetten, maar ook om juist te willen laten zien dat hij naast de keiharde politicus wel degelijk een 'aardige vent' is, aldus een deelnemer in de groep advocaten.

Respondent 3>'Ik denk dat op de manier waarop hij discussieert zoals in het vorige filmpje dat het ook geen zin heeft, omdat je met hem geen discussie kan voeren, juist ook omdat het een bepaalde grens overschrijdt. Hij weet natuurlijk ook dondersgoed dat ie discrimineert...'

Respondent 1>'Ja want hij komt wel bij al die debatten opdraven...'

Respondent 4>'Ja en daar kraamt ie ook alleen maar onzin uit, want alles komt door de immigratie, maar ik weet het niet. Wat vind jij 2?'

Respondent 2>'Ja in de Kamer is ie altijd zo stoer, maar hier probeert ie een menselijke kant te tonen. Dat ie ook gewoon een leuk gezin had en hier kan hij

natuurlijk ook niet afgaan. Hier kan hij geen fouten maken.’

Respondent 1>‘Ja dat is het ook, hij kan hier geen fouten maken dit is allemaal afgesproken van tevoren!’

Respondent 3>‘Het is volgens mij niet voor het afgaan hoor...’

Respondent 1>‘Dat denk ik ook niet, hij is niet bang om af te gaan...’

Respondent 3>‘Hij is slim genoeg, hij zegt van alles en nog wat... Wat eigenlijk niet door de beugel kan...’

Respondent 1>‘En hij is ook niet bang, anders zou hij dit sowieso niet doen natuurlijk... Want er is natuurlijk nogal wat lef voor nodig voor wat hij doet...’

(Groep advocaten)

Alleen in de groep oudere heren heerste een meer gematigde toon en vond men dat wanneer iemand op een dergelijke manier moet laten zien dat hij een leuk persoon is, hij dat al bij voorbaat niet is. Toch was over het algemeen de tendens om het wel te begrijpen. Vooral het gedeelte waarin Wilders zich uitlaat over de beveiliging rondom hem en het leven dat hij en zijn vrouw noodgedwongen moeten leiden naar aanleiding van de vele bedreigingen aan zijn persoon, wekte wel een gevoel van mededogen bij veel deelnemers. Alleen de oudere heren wijten dat geheel aan zijn eigen manier van werken. Dat Wilders zich op deze manier profileert, daar konden de meeste deelnemers zich wel in vinden. Een veel gehoord argument was dat, wanneer er zoveel over je geschreven wordt als in het geval van Wilders, het begrijpelijk is dat je zo nu en dan ook eens op een andere manier wilt tonen.

Respondent 1>‘Ik zie wel parallellen, volgens mij heeft ie dezelfde pr-manager als Frans Bauer. Die gaat ook zo kritiekloos door het leven. Bij ouwe vrouwtjes de stoep komen schoon maken, hij lijkt er ook wel `n beetje op. Het is ook wel zo`n beetje ongeveer het zelfde niveau.’

Respondent 2>‘Ja maar het is begrijpelijk dat hij zo nu en dan eens op een andere manier in `t nieuws wil komen.’

Respondent 4>‘Ja OK, maar dan nog hij kiest er echt zelf voor!’

(groep oudere heren)

Misschien wel de belangrijkste reactie op dit optreden is wel dat op een enkele uitzondering na iedere deelnemer dit optreden tenenkrommend of lachwekkend vond. Grappen en opmerkingen waren niet uitzonderlijk naar aanleiding van *KoffieMax*. Vooral het gedeelte

waarin Wilders beweert dat Swiebertje de beste televisieserie ooit was, leidde tot veel lacherige reacties. Ook de voorkeur voor Miami Vice levert de nodige grappen op. Overigens - en dat is opvallend - zowel voor- als tegenstanders maken dezelfde soort grappen over dit onderwerp. In het gesprek met de familie roept deelnemer 4 (een duidelijke voorstander van Wilders) over Miami Vice: 'Ja hij zou graag Sonny Crocket zijn, maar die andere zwarte niet!' en in de groep advocaten gaan de grappen over *Swiebertje* nog een stapje verder, als men van mening is dat Swiemotje ('Mo' als afkorting voor Mohammed), of Swiebrotje ('Bro' als een manier waarop negers elkaar benoemen) waarschijnlijk op minder sympathie had kunnen rekenen. Daar voegt deelnemer 2 (een tegenstander) nog aan toe dat hij het vreemd vindt dat Wilders het opneemt voor een boef (Swiebertje gaat over een soort zwerver).

Ondanks de doorzichtige strategie snappen veel deelnemers wel dat Wilders op deze manier zijn meer menselijke kant wil tonen en misstanden recht wil zetten. Het is voor veel respondenten begrijpelijk dat wanneer iemand op een dergelijke manier leeft het af en toe fijn moet zijn om de waarheid, of in ieder geval de eigen mening eens te kunnen ventileren. Toch wordt ook benadrukt dat hij zelf gekozen heeft voor het bestaan dat hij heeft en de risico's vooraf kende, waardoor er geen medelijden is.

Dezelfde thematiek komt terug bij het bespreken van fragment 3 (Wilders, 2006) uit *De Lama's*. Praktisch alle deelnemers geven dezelfde reactie, namelijk een van afkeuring over het programma zelf. Vervolgens was het ongeloof vrij groot toen men besepte dat Wilders deelnemer was aan het programma. Bij de familie en de oudere heren werd het fragment voortijdig onderbroken door de deelnemers omdat zij het niet langer wilden of konden aan zien. Vooral bij de groep oudere heren was het fragment een aanleiding voor veel discussie.

Respondent 2>'Past weer in de clown strategie, je laat mensen lekker om je lachen en je bent eigenlijk cabarettier want dat straalt ie wel uit....'

Respondent 1>'Hij is wel een beetje klein hoor. Ik bedoel als hij niet de regie heeft over de situatie. Hij is hier een kleiner mannetje dan wanneer hij achter de kathedr in de Tweede Kamer staat.'

Respondent 3>'Je spreekt altijd makkelijker achter de kathedr, dat is nou eenmaal zo.'

Respondent 1>'Ja maar dit is in het kwadraat.'

Respondent 2>‘Toch zie je wel dat dit ook weer geregisseerde dingetjes zijn. Je kunt wel zeggen dit is improviseren, maar natuurlijk heeft ie hier over nagedacht. Wat ga ik doen, hoe ga ik doen, ja natuurlijk dat kan niet anders!’

Respondent 3>‘Je gaat daar niet onvoorbereid staan. Je bent voorbereid om de situatie op te lossen.’

Respondent 2>‘Het is ook heel makkelijk wat ie doet...’

Respondent 3>‘Het programma is ook niet zo heel denderend, laten we dat voorop stellen.’

Respondent 4>‘Ik kon er altijd wel om lachen...’

(Groep oudere heren)

Ook in de groep advocaten was dit fragment aanleiding voor veel reacties:

Respondent 1>‘O nee niet dit...’

Respondent 2>‘Wat? Doet hij hier aan mee of is dit een parodie?’

Respondent 4>‘Het is niet waar he?’

Respondent 3>‘O mijn god ja en dan hoe noem je dat? Improviseren?’

Respondent 1>‘Ik durf niet te kijken...’

Respondent 2>‘Nee het is onnatuurlijk dit. En die dame lijkt wel een beetje op Femke Halsema. Ze kijkt ook zo streng. En hetzelfde kapsel!’

Respondent 3>‘Ik vind dit programma al niet om aan te zien, maar waarom doet hij dit? Hij loopt strak in het pak, die andere heren en dame zijn allemaal nonchalant gekleed, het zou net zo iets zijn als dat deze jonge man hier in smoking zou zijn binnengekomen.’

Respondent 4>‘A la Sjef van Oekel...’

Interviewer>‘Reeds!’

Respondent 2>‘Sjef van...?’

Respondent 4>‘Van voor jouw tijd.’

Respondent 2>‘Ik ben ouder dan de meneer die dit onderzoek uitvoert!’

Respondent 4>‘Ja, ken je klassiekers.’

Interviewer>‘Hoe dan ook, hij is hier niet op zijn plek vindt u?’

Respondent 1>‘Nee hij is net een hark... Ik bedoel ik kan al niet om hem lachen normaal, maar dit is echt vreselijk!’

Respondent 2>‘Bij het eerste filmpje zat jij anders wel als eerste te gniffelen!’

Respondent 1>‘Ja dat is waar. Eigenlijk is hij veel leuker als hij serieus doet.’

Respondent 3>‘Ja hij is een soort komiek, maar dan op de verkeerde plekken. Precies omgekeerd eigenlijk. Alsof hij hier serieus is of in ieder geval zo probeert over te komen, terwijl hij in de Kamer serieus moet zijn en overkomt als een clown.’

Respondent 1>‘Maar waarom heeft hij mee gedaan hieraan? Is dit in verkiezingstijd geweest?’

Respondent 4>‘Kijk niet naar mij ik weet niet eens welk program dit is!’

Respondent 1>‘Nou ik zou niet op hem gestemd hebben als ik dit gezien zou hebben voor de verkiezingen.’

Respondent 2>‘Heb jij op hem gestemd dan?’

Respondent 1>‘Dat zeg ik niet...’

Respondent 3>‘Dat zeg je wel...’

Respondent 1>‘Ik bedoelde in ieder geval, dat ware ik van plan op hem te stemmen dan had ik het na het zien van dit filmpje niet meer gedaan.’

Respondent 2>‘Maar je had dit filmpje duidelijk niet gezien voor de verkiezingen.’

Respondent 4>‘Scherp!’

Respondent 1>‘Hoe het ook is, wat ik ook gestemd heb, ik vind het een belachelijke vertoning dit.’

(Groep advocaten)

Ook de familie was direct al uitgesproken negatief:

Respondent 1>‘Ik kan hier niet tegen dit programma...’

Interviewer>‘Dit ligt dus niet vast, maar wat vinden jullie hiervan?’

Respondent 3>‘Ja ik snap de bedoeling van zo’n fragment wel... Dat ie zich ook wel waagt in wat gevaarlijker programma’s. Maar dit gaat ook weer niet over politiek en dit kan hem ook alleen maar weer goed doen, want hier is het dus ook weer net een mens...’

Respondent 4>‘Ze doen gek, ze doen er allemaal aan mee! En gek doen kan ie natuurlijk heel goed!’

Respondent 3>‘Ja of hij houdt zich hier wel staande, of juist niet... Ik weet `t niet.’

Respondent 1>‘Dit is een heel populair programma bij jongeren dus natuurlijk gaat hij daar in...’

Interviewer >‘Maar hoe vind je dat ie zich houdt in deze situatie?’

Respondent 3>‘Ik vind dit echt vreselijk ik kan dit niet langer dan een minuut zien!’

Respondent 1>‘Echt walgelijk! ‘

Respondent 3>‘Dit is echt het meest vreselijke ooit, maar volgens mij houdt ie zich hier wel staande... Ik vind het lastig ik heb hier niet echt een mening over eigenlijk.
(Groep familie)

Het derde en laatste fragment (Wilders, 2006) maakt bij alle groepen een soort ontspanning los. Terwijl men in het begin nog let op het feit wat er wordt opgenomen, vormt het als het op formuleren van duidelijke argumenten aankomt, duidelijk een breekpunt.. Men komt een beetje los en dat geldt ook voor het gesprek. De algemene tendens qua reacties op dit filmpje is dat men Wilders hier niet op zijn plaats vindt. De advocaten veranderen overigens verder in de discussie over het fragment van mening :

Respondent 4>‘Heren, ik vind het optreden van Wilders in dit filmpje
bewonderenswaardig!’

Respondenten 1>2>3> zijn verbaasd

Respondent 4>‘Ja. Met alles waar wij het net zo roerend eens over waren, het hele niet kunnen af gaan, het veilige en het vooraf afgesproken, dat geldt hier natuurlijk niet voor. Het is misschien vreselijk om aan te zien, maar het toont wel aan dat hij niet bang is voor wat directe media. En ik heb liever een gedegen onderzoeksjournalist tegenover me dan een van deze malloten.’

Respondent 1>‘Daar drukt u een punt confrère!’

Respondent 2>‘Ja dat is wel zo natuurlijk want hier kan hij natuurlijk enorm afgaan!’

Respondent 1>‘Dat doet ie ook...’

Respondent 2>‘Nou ja hij houdt zich wel staande in de tweede keer dat hij op komt, dan heeft ie zowaar een grap bedacht en die werkt ook nog! Dat is toch best knap.’

Respondent 3>‘Het is weliswaar vreselijk ja, maar wat je zegt is wel waar, want hij houdt zich wel... Zelfs tegenover die Femke.’

Respondent 1>‘Toch zou het mijn stem niet opleveren!’

Respondent 4>‘Nee de mijne ook niet. Maar wie weet wel die van een hele generatie jongere kijkers.’

Interviewer>‘Nogmaals ik heb geen mening, de discussie is tussen u heren, maar het betreffende programma heb ik niet gezien.’

Respondent 1>‘Misschien is hij ook niet de doelgroep.’

Respondent 2>‘Ik weet wel dat er een hoop mensen naar keken altijd, want het stond wel altijd overal in en men had het er ook wel over op de opleiding weet ik nog. Toen

was dat hele improviseren ineens helemaal hot.’

(Groep advocaten)

Maar over het algemeen blijft men Wilders hier niet op zijn plaats vinden. De groep christenen zegt hierover:

Interviewer>‘Vind u dit verstandig dat hij dit doet?’

Respondent 1>‘Nee hij heeft toch een bepaald image opgebouwd, en als je dit er dan ook nog bij gaat doen dan denk ik ja, ik had het niet gedaan laat ik het zo zeggen. Als ik Wilders was geweest.’

Respondent 2>‘Dat op de koffie dat zou nog net door de beugel gaan, maar voor de rest zou ik me nergens toe laten verleiden.’

Respondent 3>‘Bij die koffie doen ze ook verschrikkelijke dingen, daar hebben ze Cohen ook de polonaise laten doen.’

Respondent 4>‘Ja dat was ook verschrikkelijk!’

Respondent 1>‘Dit moet ie gewoon niet doen!’

Respondent 3>‘Net als Moszkowicz (advocaat/strafpleiter) bij dat RTL Boulevard, moet ie ook niet doen!’

Interviewer >‘Maakt hij zichzelf belachelijk hier?’

Respondent 1>‘Nou belachelijk niet, maar het is geen... ja...’

(Groep christenen)

Voor de oudere heren is het fragment aanleiding om nog eens flink te benadrukken hoe men over Wilders denkt:

Interviewer >‘Maar vindt u het verstandig dat hij dit soort optredens doet?’

Respondent 2>‘Dit past bij zijn publiek...’

Respondent 1>‘Ik denk dat hem dit stemmen kost.’

Respondent 2>‘Dat denk ik niet. Iedere keer dat je op tv bent kost dat stemmen of levert het stemmen op... Ze hebben je weer gezien.’

Respondent 3>‘Ze hebben je weer gezien...’

Respondent 1>‘Nou ik vind dit echt achterlijk... Hij is net een marionet met dat haar. Alsof je grappen maakt tegen een standbeeld!’

Respondent 2>‘Ja hij is natuurlijk alles behalve grappig...’

Respondent 1>‘Zij zegt toch ook: jij met je haar, je ziet hem dan inkrimpen.’

Respondent 2>‘Dat pak is ook achterlijk natuurlijk tussen die gasten...’

Respondent 1>‘Ernstig overdressed, en ondermaats gepresteerd.’

Respondent 3>‘Wat je zei over dat standbeeld, dat is inderdaad waar, het lijkt wel een marionet, zo’n ouderwetse, die hadden ook altijd van dat belachelijke haar.’

Respondent 1>‘Ja! Ik weet wat je bedoelt hahaha zo’n Jan Klaassen met een vlassen pruik op hahaha hij is ongeveer net zo beweeglijk in dat pak.’

Respondent 2>‘Ik dacht sowieso dat pantalons altijd uitsluitend voor taxi chauffeurs en mensen die moeten afdansen waren...’

(Groep oudere heren)

4.13 Ongemakkelijk.

Daarmee komen we op het laatste thema. Veel deelnemers voelden zich bij het kijken van het laatste fragment (Wilders, 2006) duidelijk ongemakkelijk. Het programma is voor veel deelnemers een reden om direct hun afkeur voor het programma te laten merken en doen dat dan ook vrijwel direct bij het zien van de eerste beelden. Veel zijn dan ook uitermate verbaasd dat Wilders een optreden heeft in dit programma.

Respondent 1>‘O nee niet dit...’

Respondent 2>‘Wat? Doet hij hier aan mee of is dit een parodie?’

Respondent 4>‘Het is niet waar hè?’

Respondent 3>‘O mijn god ja en dan hoe noem je dat? Improviseren?’

Respondent 1>‘Ik durf niet te kijken...’

(Groep advocaten)

Over het algemeen is men het erover eens dat dit geen sterk optreden is en het roept bijna een soort plaatsvervangende schaamte op bij veel deelnemers. Men is het er wel over eens dat dit soort optreden niet verstandig is voor een politicus, ook al levert hem dat stemmen op. Simpel gezegd is men het er over eens dat hij hier in dit fragment een flater slaat en dat is in tegenstelling tot de eerdere fragmenten een aangename afwisseling, omdat deelnemers het er wel over eens zijn dat het blijkbaar toch niet zo’n hard persoon is als aangenomen. Vooral tegenstanders, die heftig reageerden op fragment 1, zien dit optreden wel als iets positiefs. Zij

stellen dat het moedig is om in een dergelijk programma op te treden terwijl je een slecht imago hebt.

Hoofdstuk 5

Conclusie.

5.1 Vraagstelling

In dit onderzoek staat de vraag hoe verschillende groepen burgers betekenis geven aan media-optredens van Geert Wilders centraal. Voor zover bekend was hier nog geen onderzoek naar verricht en liepen de eerste resultaten van het onderzoek vanaf het begin al behoorlijk uiteen. Het onderzoek valt in de traditie van het Centre for contemporary Cultural Studies (CCCS) dat onderzoek doet naar culturele verschijnselen in de samenleving (Van Zoonen, 2002: 6). Het fenomeen Wilders is pas sinds enkele jaren in Nederland aanwezig en de vraag is dan ook hoe mensen hierop reageren. Wat al langer speelt is personalisering van politiek. Het uiterlijk van politici en hun verschijning in de media wordt steeds belangrijker. Er is een breed draagvlak voor Wilders, hij is immers verkozen in de Tweede Kamer, maar toch bestaat er ook nog veel weerstand. Dat het een gevoelig onderwerp is blijkt wel uit het feit dat er groepen binnen de samenleving zijn die hun medewerking weigeren aan dit onderzoek. Toch bleef de vraag naar hoe anderen hier dan wel op reageren bestaan en daarom ben ik deze gaan onderzoeken. Aan de hand van focusgroepen heb ik dit onderzocht.

5.2 Samenvatting.

Het antwoord op de vraag hoe verschillende groepen mensen reageren op beelden van Wilders is zoals verwacht wisselend. Alhoewel voorstanders over het algemeen gematigd negatief reageren op de getoonde beelden, lijken voorstanders juist wel te kunnen begrijpen waarom Wilders verwoede pogingen onderneemt zichzelf positief in de media te profileren. Er is in eerste instantie bij veel deelnemers bewondering voor de manier van spreken en de retorische vaardigheden van Wilders (2006). Ondanks dat veel respondenten het niet inhoudelijk eens zijn met Wilders, komt hij hier wel over als een begenadigd spreker. Naast de bewondering voor zijn manier van spreken is er bij alle groepen verbazing over het feit dat Wilders' PVV zoveel stemmen heeft gekregen, omdat zijn gedrag toch wordt gezien als ongepast. Zelfs duidelijke voorstanders zijn het er over eens dat zijn manier van omgang met collega-Kamerleden niet altijd gepast is. De algemene toon tijdens de gesprekken is in veel gevallen gematigd.

Er is weliswaar discussie, maar het merendeel van de deelnemers is het er over eens dat Wilders ook wel goede kanten heeft. Dit gevoel komt vooral voort uit de goede herinnering die veel mensen hebben aan Fortuyn, die dan ook veelvuldig wordt genoemd in de discussies. Wilders lijkt onlosmakelijk verbonden met Fortuyn, alhoewel veel respondenten Fortuyn zien als een betere politicus dan Wilders. Zelfs uitgesproken tegenstanders van Wilders zien Fortuyn als een strateeg met een goed uitgedacht plan en met meer overtuigingskracht dan Wilders.

Of men het nu eens was met Wilders of niet, er kwam toch altijd de discussie op gang met als thema de mate waarin Wilders gelijk heeft op bepaalde standpunten of niet. Ervan uitgaande dat Wilders voldoet aan het stigma van populist, lijkt het niet meer dan logisch dat er altijd wel punten te vinden zijn waar men het mee eens kan zijn. Wat dat betreft werd er voldaan aan de verwachtingen. In verreweg de meeste gevallen was er altijd wel een punt te vinden waarvan men vond dat Wilders gelijk had. Het is ook begrijpelijk als je kijkt naar het brede veld dat Wilders' kritiek beslaat. Van subsidies tot de aanpak van criminaliteit, overal is kritiek op. Niet verwonderlijk dat de meeste mensen wel iets kunnen vinden waar zij het mee eens zijn. Een snel tegenargument is dat Wilders, ondanks zijn felle kritiek, na het vormen van de coalitie al snel afstapte van veel van zijn gemaakte beloftes en de beloofde daadkracht tevens ver te zoeken is sinds zijn verkiezing. Tegenstanders noemen zijn optreden na verloop van tijd dan ook lachwekkend en zien Wilders als tijdelijk fenomeen. Het tijdelijke aspect wordt ook door voorstanders erkend op het moment dat respondenten in gesprek gaan over de tegenvallende uitkomsten na de harde beloftes van Wilders.

Naar aanleiding van de overige twee fragmenten (Wilders 2006, 2011) zien deelnemers al vrij snel dat Wilders via deze weg een charme-offensief voert. Vooral het laatste fragment, dat Wilders improviserend, bijna geforceerd grappig toont, is reden voor veel afkeuring. Niet alleen omdat men vindt dat Wilders hier niet op zijn plaats is, maar ook omdat het een doorzichtige tactiek is om zich bij jongeren te profileren. Zeker na het fragment van *KoffieMax* waar juist weer een ouder publiek naar kijkt, lijkt zijn strategie glashelder en zijn keuze voor deze media-optredens duidelijk. Het gaat Wilders uitsluitend om de aandacht voor hem als persoon, om zich goed te profileren en op die manier sympathie en stemmen voor zich te winnen.

Het opvallende bij het bespreken van de laatste twee fragmenten (Wilders 2006, 2011) is dat vooral voorstanders van Wilders zich in deze fragmenten minder goed kunnen vinden dan zijn tegenstanders. Voorstanders zien Wilders liever niet als familieman en al helemaal

niet als komiek en zijn daarom overwegend negatief. Tegenstanders zijn juist positiever over de manier waarop Wilders zich profileert. Het lijkt er op dat zijn strategie wel het gewenste resultaat oplevert. Toch zijn ook tegenstanders van mening dat dit niet uitsluitend strategie is, maar dat Wilders vooral bang is voor tegenspraak of kritiek van journalisten op zijn uitspraken. Naast het positief opvatten van het charme-offensief is er dus ook plek voor een kritische ondertoon. Waarop voorstanders juist reageren dat Wilders niet bang is of hoeft te zijn voor kritische journalisten omdat hij kundig genoeg is zich hier tegen te verweren.

Voor Wilders werkt de tactiek van personalisering dan ook niet voor zijn voorstanders. Voorstanders zien Wilders liever inhoudelijk, politiek en als leider dan als de gezellige buurman. Voor tegenstanders lijkt het wel het gewenste effect te bewerkstelligen, zij zien de zachte, menselijke kant van Wilders als iets positiefs.

5.3 Discussie.

In hoofdstuk 2 heb ik een aantal punten geformuleerd die kenmerkend zijn voor populistten. De afstand tussen de burger en de elitaire politiek, het inspelen op angst en onvrede en het aanwijzen van een schuldige partij. Deze drie kenmerken zijn terug te vinden in de argumenten die door de respondenten werden aangedragen.

De huidige politiek wordt door voorstanders van Wilders als ingedut bestempeld. De vergelijking wordt gemaakt met de paarse kabinetten waar Fortuyn zoveel commentaar op had. De huidige politiek is uit op verzoening liever dan de confrontatie op te zoeken volgens veel deelnemers en veroorzaakt daarmee veel onvrede. Het wordt over het algemeen bestempeld als niet daadkrachtig en afwachtend. Het huidige bestel wordt bovendien gezien als afstandelijk en elitair. Dit brengt volgens deelnemers onvrede teweeg bij burgers en dat is een goede voedingsbodem voor populistten als Wilders. Dit argument wordt aangedragen als rechtvaardig omdat veel deelnemers zich wel konden vinden in de politiek van Fortuyn, maar tegelijkertijd toch tegen Wilders zijn. Het aanwijzen van de hedendaagse politiek als veroorzaker van veel misstanden wordt daarmee geoorloofd.

Wat betreft het eerste punt van populisme, het aanwijzen van een zondebok, heeft Wilders er twee. Ten eerste het afzetten tegen de gevestigde politiek en ten tweede de islam. Het afzetten tegen de huidige politiek wordt door zowel voor- als tegenstanders begrepen en als rechtvaardig gezien. Het tweede punt, de islam is voor beide partijen een punt van kritiek en afkeer. Het is te ver doorgevoerd en richt zich te veel op een bepaalde groep.

Respondenten zien niet de angst die Wilders tracht over te brengen met cijfers en uitspraken en dat lijkt het belangrijkste kritiekpunt te zijn. Wilders voldoet daarmee ruimschoots aan de geformuleerde kenmerken zoals in de theorie geformuleerd.

Taggart (2000: 5) schrijft dat populisme ‘episodic’, tijdelijk is. Dit wordt door veel respondenten beaamd. Vooral tegenstanders zien Wilders en de opkomst van de PVV als iets eenmaligs. Belangrijkste oorzaak daarvoor is de teleurstelling die ook Wilders veroorzaakt door zijn gebrek aan daadkracht en de compromissen die hij nu al zou hebben gesloten. Tegenstanders zien in Wilders steeds meer een politicus met harde standpunten, maar met te weinig daadkracht om deze waar te maken. Wat dat betreft is de theorie van Taggart (2000) treffend in dit onderzoek.

Afgaande op wat Van Zoonen (2002: 64) de ‘rituele functie’ van de media noemt, zijn de optredens van Wilders een goed voorbeeld. De beide programma’s zijn voor een vrij specifieke doelgroep die naar verwachting weinig politieke kennis bezitten. Vooral jongeren die naar *BNN* kijken lijken minder geïnteresseerd in inhoudelijke politiek en meer af te gaan op uiterlijk. Verschijnen in een populair jongerenprogramma lijkt dan een goede zet om onder de aandacht te komen van deze groep jongeren. Het programma *KoffieMax*, dat zich richt op ouderen, benadert Wilders met een verhaal over zijn verleden. Het lijkt aansluiting te vinden bij het publiek dat onder het genot van koffie met een koekje geamuseerd luistert naar de verhalen van Wilders. Hij stemt zijn verhaal af op het publiek, daarmee bevestigend dat de rituele functie, het betrokken voelen van een bepaalde groep mensen bij een bepaald programma, bestaat zoals Van Zoonen (2002) deze beschrijft. Volgens Aalberts (2006: 29) zouden deze groepen vallen onder de ‘toeschouwers van de politiek’. Dit zijn stemmers die alleen afgaan op de visuele aantrekkelijkheid van politici en niet geïnteresseerd zijn in de politieke boodschap. En het lijkt juist dat Wilders bij deze groep aansluiting vindt met zijn tactiek. Door zijn partij te personaliseren in zichzelf en in de media charmant over te komen, lijken tegenstanders zich beter te kunnen vinden in de PVV. Voorstanders zien liever de politicus Wilders en niet de huisvader.

De argumenten zijn vooral dat Wilders politiek in de Kamer moet bedrijven en dat daarbuiten niet moet doen. Ook is het voor een politicus in sommige gevallen niet verstandig mee te doen aan bepaalde programma’s en activiteiten. Zeker Wilders moet volgens voorstanders niet geforceerd grappig proberen te zijn als hij serieus genomen wil worden als politicus. Tegenstanders vinden hem moedig en zien in het optreden bij *De Lama’s* een leuke kant van Wilders.

De beschreven theorie wordt in dit onderzoek onderbouwd. Zoals hierboven beschreven worden de bestaande theorieën over populisme en de media in grote lijnen bevestigd. Er zijn wel degelijk verschillen in de manier waarop verschillende personen een boodschap interpreteren. De belangrijkste reden voor het verschil in interpretatie ligt in dit onderzoek echter bij een simpeler oorzaak, namelijk het voor- of tegenstander zijn van Wilders. Beide groepen laten zich niet gemakkelijk definiëren of onderscheiden op basis van persoonlijke kenmerken. In dit onderzoek waren slechts enkele uitgesproken voorstanders en enkele absolute tegenstanders, maar de redenen om voor of tegen te zijn lag niet in de afkomst, was niet afhankelijk van sekse of leeftijd en had geen religieuze grondslag. Bij het feit dat het merendeel van de respondenten middelbaar tot hoog opgeleid is, ligt waarschijnlijk de oorzaak voor het feit dat de meeste respondenten een niet al te uitgesproken mening voor of tegen Wilders hadden, maar redelijk genuanceerd de beelden konden beoordelen. Bourdieu (1984) beschrijft hoe hoog opgeleide mensen beelden kunnen nuanceren en interpreteren en zijn theorie lijkt voor dit onderzoek te kloppen.

5.4 Discussie.

Door beperkte tijd en beperkte mankracht, was het niet mogelijk een groter aantal respondenten te vinden, gesprekken te voeren, te transcriberen en deze te analyseren. Daarmee is wellicht ook het grootste zwaktepunt van deze studie aangetoond. Verder onderzoek zou zich meer moeten richten op verschillende niveaus wat betreft opleiding van mensen. In dit onderzoek heb ik bewust gekozen om mensen te ondervragen die op welke manier dan ook enigszins politiek betrokken zijn. Tevens waren alle respondenten redelijk hoog opgeleid, waardoor veel van de strategie die Wilders hanteert doorzien werd. Wellicht dat, wanneer er onderzoek wordt gedaan onder personen met een minder hoog opleidingsniveau, er andere resultaten of reeds aangetoonde verschillen sterker kunnen worden gemaakt.

Ten tweede bleek uit de gesprekken dat volgens de respondenten de getoonde fragmenten zijn afgestemd op een bepaald publiek: de uitzending van *KoffieMax* op ouderen en *De Lama's* op jongeren. Misschien is het van belang om het effect te onderzoeken op de groep waar de betreffende uitzending voor bedoeld was. Dat wil zeggen *KoffieMax* op ouderen en *De Lama's* op jongeren. Veel respondenten wezen op het feit dat de getoonde programma's echt gericht waren op een specifieke groep mensen en dat mede daardoor het effect op hen minimaal was. Wanneer een onderzoek zich zou richten op deze specifieke groepen zou het wellicht een ander effect kunnen voortbrengen.

Als derde punt voor verder onderzoek zou men zich kunnen richten op het voeren van gesprekken met uitsluitend voor- of tegenstanders. In de gebruikte groepen zaten zowel voor- als tegenstanders, waardoor niet iedereen altijd alles heeft kunnen zeggen wat hij of zij wilde, ook vanuit sociale wenselijkheid. De beïnvloeding van voor- en tegenstanders op elkaar is een belangrijke factor geweest op het bijstellen van meningen van deelnemers en op de hoeveelheid argumenten die men trachtte aan te dragen om de ander te overtuigen in plaats van te letten op het uitdragen van de werkelijke mening.

Hopelijk is dit onderzoek, en bovengenoemde aanbevelingen een reden voor verder onderzoek.

Literatuurlijst

- Aalberts, C. 2006 *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek*. Apeldoorn: Het Spinhuis .
- Abts, K & Kochuyt, T. 2010 *Het ressentiment van het etnopolulisme, over het misnoegde volk en zijn vijand*. *Wijsgerig Perspectief* 50 (2) 14-19
- Achterberg, P. 2008 *Stem Rita, Geert of Pim: Waar komen de nieuw-rechtse kiezers vandaan?* *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*. 9 8-11.
- Achterberg, P. & Houtman, D. 2009. *De 'Haagse kaasstolp' en 'de mensen in de samenleving'*. *Populisme en personalisering in de Nederlandse politiek*. In *Kritiek: Jaarboek voor socialistische discussie en analyse*.
- Algemeen Dagblad: *De Multiculturele samenleving is mislukt*
<http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Binnenland/article/detail/1890101/2011/02/15/Verhagen-Multiculturele-samenleving-mislukt>. Verhagen, M. 15 februari 2011
dhtml?redirected. Geraadpleegd 15 juni 2011
- Bielby, D. & Harrington, C. 2008. *Global TV : exporting television and culture in the world market*. New York, University Press New York.
- Boeije, H. 2009 *Onderzoeksmethoden*. Utrecht: Boom Lemma Uitgevers.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Brants, K. 2005. *Opgejaagd door Cerberus. De moeizame mediatisering van de politieke communicatie*. In: J. Bardoel e.a. (red). *Journalistieke cultuur in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 84-99
- Brants, K. & Praag, P. van. 2006 *Half a century of political communication in the Netherlands*. In *Javnost-The Public*. 13 25-40
- Brants, K. & Praag, P. van. 1995 *Verkoop van de politiek..* Amsterdam: Het Spinhuis.
- Dekker, P 2002. *Niet-stemmers. Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes interviews en focusgroepen*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Fortuyn, P. 2002 *De puinhopen van acht jaar Paars*. Uithoorn: Karakter Uitgevers.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. 1967 *De ontwikkeling van gefundeerde theorie*

- [vertaald uit het Engels] Gaasbeek Jimkes, A. en Cachet, A. Alphen aan den Rijn: Samson.
- Lucardie, A.P.M. 2007 *Rechts-extremisme, populisme of democratisch patriottisme?* Opmerkingen over de politieke plaatsbepaling van de Partij voor de Vrijheid en Trots op Nederland. Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (red.) Jaarboek 2007. Groningen: RUG.
- Molenbeek, M & Aalberts, C. 2010. *U draait en u bent niet eerlijk* Den Haag: Sdu Uitgevers
- Remarque, P. 6 april 2006, *De belangrijkste boodschap is Verdonk zelf*. Volkskrant: http://www.volkskrant.nl/den_haag/article273556.ece. Geraadpleegd: 5 december 2011.
- Rossum, M. van. 2010 *Waarom is de burger boos?* Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Taggart, P. 2000 *Populism*. Philadelphia: Open University Press.
- Wansink, H.A. 2004. *De erfenis van Fortuyn, De Nederlandse democratie na de opstand van de kiezer*. Amsterdam: J.M.,Meulenhoff.
- Wilders, G. 2010 *De Agenda van Hoop en Optimisme. Een tijd om te kiezen: PVV 2010 – 2015*. In: *Het grote Partiprogrammaboek 2010*. 2010 Amsterdam: Rainbow Pockets
- Zijderveld, A.C. 2009. *Populisme als politiek drijfzand*. Amsterdam: Cossee BV.
- Zoonen, L. van. 2002. *Media, Cultuur en Burgerschap. Een inleiding*. Amsterdam: Aksant.

Audiovisueel

- Janmaat, H. 1992 Youtube. 29 mei 1992 Zendtijd voor politieke Partijen: Centrum Democraten (CD). [video] <http://www.youtube.com/watch?v=Yh6y4AtWGdo>. Geraadpleegd 8 juni 2011.
- NOS. Youtube. (3 juni 2002). Lijsttrekkerdebat 3 juni 2002 [video] <http://www.youtube.com/watch?v=BV-X8n2EYHo> geraadpleegd 14 mei 2011
- Vries, J. De Wereld Draait Door (VARA). (8 mei 2010) Gesprek

tussen spindoctors over het CDA. [video] <http://www.dwdd.nl> Geraadpleegd 10 juli 2011

Wilders, G. Youtube (22 september 2006) Wilders bij de Lama's. [video]
<http://www.youtube.com/watch?v=opN8XO8NBFs>. Geraadpleegd: 8 juni 2011

Wilders, G. Youtube (6 maart 2010) Wilders op zijn best. [video]
<http://www.youtube.com/watch?v=442YNkcA-Uw>. Geraadpleegd: 8 juni 2011

Wilders, G. Youtube (22 februari 2011) Wilders bij Koffiemax.[video]
<http://www.youtube.com/watch?v=6dtSZKE69z8>. Geraadpleegd: 8 juni 2011